Nr 126.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om inlösen av vissa frälseräntor, m. m.; given Stockholms slott den 26 februari 1935.

Under åberopande av bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll vill Kungl. Maj:t härmed, jämlikt § 87 regeringsformen, föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till

1) lag om inlösen av vissa frälseräntor; och
2) lag om upphörande av vissa frälseräntor.

Under Hans Maj:ts
Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

GUSTAF ADOLF.

K. Schlyter.

Förslag
till
Lag
om inlösen av vissa frälseräntor.

Härigenom förordnas som följer:

1 §.

Frälseränta, som tillkommit därigenom att kronan å annan överlåtit ränta å skattehemman eller som i fall, där kronan sålunda avhänd ränta kan antagas hava upphört, eljest utgår av fastigheten, skall, därest räntan icke efter den 31 mars 1911 varit förenad med fastigheten i samma ägares hand, mot ersättning i penningar inlösas för statsverkets räkning, om sådant före den 1 januari 1940 påkallas av kronan eller ägare av räntan.

2 §.

Ärende angående inlösen av frälseränta upptages av Konungens befallningshavande i det län, där fastigheten är belägen.

3 §.

I fråga om inlösen av frälseränta företrädes kronan av kammaradvokatfiskalsämbetet. Ämbetet åligger att påkalla inlösen av frälseränta dels i de fall, där ersättning för gulden frälseränta i enlighet med därom givna författningar utbetalas av statsmedel, dels ock där ämbetet på grund av anmälan av rättsägare eller eljest vinner kännedom om ränta, som kan antagas vara av beskaffenhet att böra inlösas enligt denna lag.

4 §.

Har inlösen av frälseränta påkallats av kammaradvokatfiskalsämbetet, införskaffe Konungens befallningshavande uppgift å räntans och fastighetens ägare ävensom gravationsbevis angående räntan.

Gör ägare av frälseränta ansökning om räntans inlösen, foge vid ansökningen bevis, att han är ägare av räntan, så ock uppgift å fastighetens ägare samt för sökanden tillgängliga upplysningar om räntans tillkomst och de i räntan ingående förmånerna.

Konungens befallningshavande åligger att i fall, som i andra stycket avses, införskaffa gravationsbevis angående räntan.

5 §.

Då ansökning om inlösen av frälseränta inkommit, göre Konungens befallningshavande anmälan därom hos inskrivningsdomaren i orten; och varde å nästa inskrivningsdag anteckning om förhållandet införd i lagfarts- och inteckningsprotokollen.

Konungens befallningshavande inhämte ock från kammarkollegiet de upplysningar, som äro för kollegiet tillgängliga och äga betydelse för prövning av ansökningen.

6 §.

Finnes frälseräntan vara av beskaffenhet att kunna inlösas, give Konungens befallningshavande ägare av räntan eller, om denne är sökande, kammaradvokatfiskalsämbetet tillfälle att yttra sig över ansökningen; meddele ock i varje fall ägare av räntan uppgift å de förmåner, vilka enligt kammarkollegiets utredning må anses ingå i räntan. Har räntan blivit av en till annan överlåten, må ansökningen ävensom uppgift angående räntans innehåll, innan nye ägaren sökt lagfart, med laga verkan delgivas förre ägaren.

Är ägare av räntan å okänd ort eller så fjärran, att han ej kan bevaka sin rätt, förordne, på anmälan av Konungens befallningshavande, rätten i den ort, där fastigheten är belägen, god man enligt vad om god man för bortovarande är i lag stadgat.

7 §.

Besväras räntan av sökt eller beviljad inteckning eller kan räntan jämlikt 11 kap. 2 § jordabalken häfta för ogulden köpeskilling, skall underrättelse om ansökningen genom Konungens befallningshavandes försorg med posten sändas till kända innehavare av sådana fordringar och, om innehavare av dylik fordran är okänd, införas i allmänna tidningarna och tidning inom orten. Underrättelse om ansökningen varde ock med posten tillsänd ägare av fastigheten, om hans postadress är känd.

8 §.

Råder ej tvist, huruvida skyldighet att utgiva frälseränta föreligger, bestämme Konungens befallningshavande, där ej nedan i denna paragraf annat sägs, i överensstämmelse med den av kammarkollegiet lämnade utredningen, vilka förmåner skola anses ingå i räntan.

Finner Konungens befallningshavande skälig anledning till antagande, att räntan har annat innehåll än kammarkollegiets utredning visar, åligger Konungens befallningshavande att upprätta förslag angående de förmåner, som finnas rätteligen böra ingå i räntan; och må räntan bestämmas i enlighet med det sålunda upprättade förslaget, därest parterna biträtt detsamma eller, oaktat de erhållit del av förslaget, lämnat det utan erinran samt förslaget ej heller bestritts av fordringsägare, som i 7 § avses. Vinnes i ty fall ej, enligt vad nu är sagt, enighet om räntans innehåll, skola, om icke någon av parterna det bestritt, de ränteförmåner, som utgå för år, beräknas efter medeltalet av de

belopp i penningar eller persedlar, med vilka räntan utgått under de tio åren närmast före det denna lag trätt i kraft.

Har tvist yppats, huruvida skyldighet att utgiva frälseränta föreligger, eller kan i fall, som i andra stycket avses, räntan ej bestämmas i enlighet med vad i samma stycke sägs, hänvise Konungens befallningshavande sökanden att efter stämning å motparten ävensom fastighetens ägare och kända fordringsägare, som i 7 § avses, vid domstol föra talan till styrkande av räntans tillvaro eller de i räntan ingående förmånerna. Vill motparten själv stämma, stånde det honom fritt.

9 §.

Anställes talan vid domstol, hålle Konungens befallningshavande den av kammarkollegiet lämnade utredningen och övriga handlingar i ärendet domstolen till handa.

10 §.

Ersättningen för ränteförmån, som utgöres med visst belopp för år, skall uppgå till tjugufem gånger nämnda belopp. Utgår årlig förmån i annat än penningar, och är ej särskild grund för beräkning av dess värde i penningar med laga verkan bestämd, varde värdet för år beräknat efter medeltalet av den årliga markegången för de sist förflutna tio åren med tillägg av forsellönsersättning, där sådan skall utgå. Kan sådan beräkning ej göras efter länets markegångstaxa, bestämme Konungens befallningshavande efter vad skäligt prövas förmånens värde för år.

Innefattar frälseräntan förmån, som ej utgår med visst belopp för år, bestämme Konungens befallningshavande ersättningen för sådan förmån enligt vad skäligt prövas.

Skall enligt vad ovan är sagt förmåns värde för år eller ersättningen för förmån bestämmas efter vad skäligt prövas, äge Konungens befallningshavande inhämta yttrande av sakkunniga, om sådant finnes erforderligt.

11 §.

Har ansökning om inlösen avslagits, skall, när beslutet vunnit laga kraft, Konungens befallningshavande eller, där beslutet meddelats av högre myndighet, vederbörande föredragande göra anmälan om beslutet hos inskrivningsdomaren; och varde anteckning därom gjord såsom i 5 § sägs.

12 §.

Möter ej hinder mot bifall till ansökningen, skall Konungens befallningshavande genom utslag fastställa ersättningen och föreskriva, från och med vilket kalenderår frälseräntan skall upphöra att utgå; skolande, där ej förhållandena till annat föranleda, tiden för räntans upphörande bestämmas till ingången av kalenderåret närmast efter det utslaget vunnit laga kraft.

13 §.

Besvär över Konungens befallningshavandes beslut i fråga, som ovan sägs, må anföras hos kammarkollegiet före klockan tolv å sextionde dagen från det beslutet gavs; och må över kammarkollegiets beslut besvär anföras hos Konungen före klocken tolv å sextionde dagen från det kollegiets beslut gavs.

Underrättelse om att Konungens befallningshavande eller kammarkollegiet meddelat utslag angående inlösen av frälseränta och om tiden då det skett skall genom myndighetens försorg ofördröjligen införas i allmänna tidningarna och tidning inom orten samt med posten sändas till parterna ävensom fastighetens ägare, om hans postadress är känd, och kända innehavare av fordringar, som i 7 § avses.

14 §.

Sedan utslag, som i 12 § omförmäles, vunnit laga kraft, låte Konungens befallningshavande införa meddelande om utslaget i länskungörelserna; insände ock till inskrivningsdomaren i orten anmälan om frälseräntans upphörande; och varde å nästa inskrivningsdag anteckning om räntans upphörande gjord i lagfarts- och inteckningsprotokollen.

15 §.

Konungens befallningshavande utbetale vid början av det kalenderår, från och med vilket frälseräntan enligt laga kraftägande utslag upphör att utgå, ersättningen till frälseräntans ägare. Besväras räntan av sökt eller beviljad inteckning eller kan den jämlikt 11 kap. 2 § jordabalken häfta för ogulden köpeskilling, skall dock vad om fördelning av köpeskilling för utmätningsvis såld fast egendom är stadgat äga motsvarande tillämpning, med iakttagande att fördelningen verkställes av Konungens befallningshavande, ändå att den fastighet, av vilken räntan utgått, hör till stad. Kallelse till sammanträde för ersättningens fördelning skall genom Konungens befallningshavandes försorg med posten sändas till kända innehavare av fordringar, för vilka räntan svarar, samt, om innehavare av dylik fordran är okänd, införas i allmänna tidningarna och tidning inom orten minst fjorton dagar före sammanträdet.

Innehades frälseräntan såsom fideikommiss, hålle Konungens befallningshavande den ägaren tillkommande ersättningen inne, till dess Konungen förordnat, huru med medlen skall förfaras.

Uppstår tvist om rätten till ersättningen, eller möter eljest hinder för utbetalande av denna, låte Konungens befallningshavande, om så begäres, insätta medlen i bankinrättning för att innestå mot ränta; och komme räntan den till godo, som finnes vara berättigad till ersättningen.

Utfaller, då frälseräntan gemensamt med annan fast egendom häftar för inteckning, vid fördelning av ersättningen likvid å intecknings huvudstol, åligger Konungens befallningshavande att därom, sedan fördelningen blivit godkänd eller vunnit laga kraft, ofördröjligen göra anmälan hos inskrivningsdomaren i orten och tillika insända fördelningslängden.

16 §.

Ersättning till sakkunniga, som i 10 § omförmälas, samt kostnaden för kungörelser, delgivningar och dylika åtgärder, som enligt denna lag ske genom myndighets försorg, skola gäldas av allmänna medel.

17 §.

Där enligt denna lag anteckning skall göras i lagfarts- eller inteckningsprotokollet, varde anteckningen jämväl införd i vederbörlig fastighetsbok.

Denna lag skall träda i kraft den 1 januari 1936.

Förslag
till
Lag
om upphörande av vissa frälseräntor.

Härigenom förordnas som följer:

Frälseränta som, enligt vad därom är särskilt stadgat, kan inlösas för statsverkets räkning skall, därest inlösen icke påkallats före den 1 januari 1940, upphöra från och med nämnda dag.

Utdrag av protokollet över justitiedepartementsärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet å Stockholms slott den 8 februari 1935.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena SANDLER, statsråden SCHLYTER, WIGFORSS, MÖLLER, LEVINSON, VENNERSTRÖM, LEO, ENGBERG, EKMAN, SKÖLD.

Chefen för justitiedepartementet, statsrådet Schlyter, anmäler efter gemensam beredning med chefen för finansdepartementet fråga om *nya lagbestämmelser, avseende inlösen av vissa frälseräntor m. m.* Föredraganden anför:

»Frälseräntor finnas av huvudsakligen två olika slag, skattefrälseräntor och frälseskatteräntor. De förra ha uppkommit därigenom att kronan till någon enskild överlåtit sin rätt till den från ett skattehemman utgående räntan. De senare åter ha tillkommit på så sätt att ägare av frälsehemman antingen avhänt sig jordäganderätten till hemmanet med förbehåll om rätt att för sig och efterkommande åtnjuta viss ränta av hemmanet eller ock, ehuru mindre vanligt, med bibehållande av jordäganderätten till annan upplåtit viss ränta av hemmanet. Skattefrälseräntorna äro följaktligen med hänsyn till sättet för sin uppkomst av offentligrättslig natur, oaktat de på grund av överlåtelsen från kronan blivit föremål för privaträttsliga förfoganden. Frälseskatteräntorna däremot äga jämväl med hänsyn till sitt ursprung privaträttslig karaktär.

I lagstiftningen har redan tidigt gjort sig gällande en strävan att förena frälseräntorna med jorden. Till detta mål syftar såväl den i 4 kap. 5 § jordabalken stadgade rätten för ägare av frälseränta att lösa till sig den av räntan besvärade jorden, då denna säljes utom börd, som den lösningsrätt vid räntans försäljning utom börd, vilken enligt förordningen den 21 mars 1835 tillkommer jordens ägare. Till någon avsevärd minskning av frälseräntornas antal torde dessa bestämmelser dock ej ha lett.

Sedermera ha emellertid vidtagits andra, mera effektiva åtgärder, varigenom frälseräntorna till största delen upphört. Enligt särskilda författningar har sålunda statsverket åtagit sig att, med viss begränsning, *inlösa* skattefrälseräntorna, varvid inlösta räntor, i likhet med annan grundskatt till staten, anses såsom helt avskrivna. Vidare ha genom särskilda lagar den 8 november 1912 meddelats bestämmelser, enligt vilka frälseräntor kunna bringas

att upphöra antingen genom *avlösning* eller genom räntas *sammanläggning* med den fastighet varav räntan utgår.

Gällande bestämmelser om inlösen, avlösning och sammanläggning m. m.

Gällande föreskrifter angående *inlösen av frälseräntor* återfinnas i förordningarna den 11 september 1885 (nr 55) och den 2 juni 1911 (nr 73) samt kungörelserna den 8 april 1927 (nr 96) och den 10 juni 1932 (nr 197). Genom förstnämnda förordning bestämdes att de räntor å skattefrälsehemman, vilka genom köp, byte eller gåva kommit från kronan i enskild persons eller verks, menighets eller inrättnings ägo och icke blivit med jordäganderätten förenade, finge, i mån som vederbörande ränteägare därom framställde anbud, inlösas för statsverkets räkning. Till en början begränsades härvid den tid, inom vilken ränteägare hade att framställa anbud om räntans inlösen, till ett år från förordningens datum. Denna tid har emellertid gång efter annan förlängts och är numera jämlikt förenämnda kungörelse den 10 juni 1932 utsträckt till utgången av år 1935. I det ursprungligen uppställda villkoret för inlösen, att räntan icke blivit förenad med jordäganderätten, gjordes genom förordningen den 2 juni 1911 ändring såtillvida, att inlösen förklarades kunna ske utan hinder därav att räntan vid något tillfälle före den 1 april 1911 varit förenad med jordäganderätten. Såsom senare skall påvisas har denna bestämmelse ansetts medgiva inlösen även av frälseskatteränta, om sådan ränta kan anses ha trätt i stället för en fastigheten ursprungligen åvilande skattefrälseränta. — I 1927 års kungörelse finnas föreskrifter angående inlösningsprisets beräknande.

Syftet med 1885 års förordning var i främsta rummet, att jordägare, som hade att till enskilda utgiva räntor vilka med hänsyn till sitt ursprung kunde sägas vara av grundskattenatur, skulle komma i åtnjutande av förmåner motsvarande dem vilka följde av den allmänna grundskatteavskrivningen. För att detta syfte skall kunna vinnas även i de fall där inlösningsbara frälseräntor icke hembjudas till inlösen, har alltsedan år 1888 medgivits rätt för ägare av skattefrälsehemman att uppbära årlig *ersättning av statsmedel för utbetalda räntor.* Föreskrifter härom ha meddelats i kungörelsen den 3 februari 1888 (nr 1 sid. 3), lagen den 2 december 1892 (nr 106) samt den förut omnämnda förordningen den 2 juni 1911. För utbekommande av ersättning har räntegivaren att till vederbörlig myndighet — Konungens befallningshavande — avlämna, förutom skriftlig anmälan, kvitto å den guldna räntan. Ersättning utgår efter grundskatteavskrivningens fullbordande med en summa som, bortsett från vissa undantagsfall, motsvarar hela den erlagda räntan.

De skäl som år 1885 föranledde staten att åtaga sig inlösande av skattefrälseräntor ägde ej betydelse för övriga frälseräntor. Ur andra synpunkter ansågs emellertid önskvärt att bereda möjlighet till avlyftande jämväl av sistnämnda räntor. Sålunda kunde frälseskatteräntor — likaväl som grundskatterna och därmed jämställda skattefrälseräntor — utgöra en olämplig och

stundom verkligt betungande börda på de fastigheter som besvärades därav. Härtill kom att man alltmera började betrakta frälseräntan såsom ett föråldrat rättsinstitut, vars fortbestånd vore obehövligt med hänsyn till nyare lagstiftning samt olämpligt även i andra hänseenden än nyss berörts. Såsom ett slutligt mål uppställdes därför, att frälseränteinstitutet skulle helt försvinna ur rättslivet. I sådant syfte lämnar 1912 års lagstiftning — i motsats till bestämmelserna om inlösen av frälseräntor — möjlighet att bringa frälseräntor till upphörande även mot vederbörande ränteägares bestridande. Detta gäller såväl i fråga om avlösning som ock, i vissa fall, beträffande sammanläggning.

Vad först angår *avlösning* stadgas i lagen om avlösning av vissa frälseräntor, att frälseränta, som ej enligt vad därom är stadgat må inlösas för statsverkets räkning, må avlösas mot ersättning i penningar, om räntans ägare eller ägaren av den fastighet av vilken räntan utgår det begär (1 §). Föremål för avlösning äro således i främsta rummet frälseskatteräntorna. Men även skattefrälseräntor kunna avlösas, därest de efter den 31 mars 1911 varit förenade med jordäganderätten. Avlösning av frälseränta är icke medgiven för det fall att räntan då avlösning begäres är förenad med jorden (19 § första stycket). Med hänsyn till det allmännas intresse av ränteavlösningens genomförande bidrager statsverket med en fjärdedel av ersättningen. Återstående tre fjärdedelar förskjutas av statsmedel. Det förskjutna beloppet jämte ränta därå skall av fastighetens ägare återbetalas medelst lika annuiteter under en tid av 40 år från förskottets utgivande (2 §). Statsbidragets storlek ävensom amorteringsvillkoren äro bestämda så, att räntegivarens årliga utgift för avlösningen under amorteringstiden skall något understiga vad han förut haft att årligen erlägga såsom frälseränta. Ett undantag från vad nu sagts angående statsbidrag gäller med avseende å frälseränta som väl är av beskaffenhet att kunna avlösas men som vid något tillfälle efter den 31 mars 1911 varit förenad med fastigheten. I sådant fall skall icke någon del av ersättningen gäldas av statsmedel, men ersättningen förskjutes i sin helhet av dylika medel (19 § andra stycket). Man har härmed velat förebygga att en ränta, som förenats med jorden, skulle åter frånskiljas i syfte att efter avlösning statsbidrag måtte få uppbäras. Av liknande skäl hade enligt 1911 års förordning från inlösen undantagits skattefrälseräntor som efter den 31 mars 1911 varit förenade med jordäganderätten. Och det ansågs ändamålsenligt att även såvitt angick frågan om bidrag vid avlösning stanna vid samma tid.

Enligt lagen om sammanläggning av frälseränta med den fastighet, varav räntan utgår, kan en frälseränta, som är i fastighetsägarens hand och därför ej kan bliva föremål för inlösen eller avlösning, bringas att upphöra genom räntans *sammanläggning* med fastigheten. Sammanläggning kan i sådant fall komma till stånd såväl på ansökning av räntans ägare — i detta fall tillika ägare av fastigheten — som på initiativ av rätten. (3 § samt 5 och 6 §§.) Sammanläggning kan jämväl ifrågakomma där ränta och jord äro på skilda händer. Härför erfordras dock att räntans ägare gör ansökning därom (4 §).

Beslut om sammanläggning meddelas av rätten. Åtskilliga villkor skola vara uppfyllda för att sammanläggning må kunna genomföras. Med hänsyn därtill att frälseränta anses såsom fast egendom och kunnat belastas med inteckning, måste exempelvis tillses att icke räntan och jorden äro var för sig graverade på sådant sätt att hinder för sammanläggning bör möta (2 §). För att sammanläggning må kunna ske i största möjliga utsträckning, har för framtiden stadgats förbud dels mot intecknande av frälseränta (10 §), dels ock mot vidtagande av vissa andra åtgärder varigenom möjligheten till sammanläggning kunde äventyras (11 §).

Tidigare ändringsförslag.

Frågan huruvida bestämmelser böra meddelas i syfte att jämväl de inlösningsbara frälseräntorna måtte kunna avlyftas utan hinder av vederbörande ränteägares bestridande har alltsedan tillkomsten av 1885 års förordning vid upprepade tillfällen varit föremål för övervägande. Såsom skäl för stadganden i denna riktning ha kunnat åberopas såväl det allmännas intresse av räntornas avveckling som ock den omständigheten att gällande bestämmelser om ersättning till räntegivarna visat sig ägnade att medföra vissa olägenheter för de till ersättning berättigade.

Rörande nyssnämnda olägenheter — vilka, såsom strax skall vidare beröras, föranlett ändringsförslag även av annan, mera begränsad innebörd — må erinras att räntegivaren enligt gällande ordning alltjämt har att själv svara för räntelikvidens fullgörande och sålunda måste förskottera det belopp som sedermera ersättes honom, samt att räntegivaren lärer kunna få vidkännas besvär och kostnader för ersättningens uttagande.

En kortfattad redogörelse torde här få lämnas för vad i dessa hänseenden hittills förekommit.

Redan i den proposition som ledde till 1885 års förordning uttalades av föredragande departementschefen att man i första rummet borde söka åt staten återförvärva ifrågavarande räntor medelst frivilliga avtal med ränteägarna men att beträffande de räntor som icke bleve på sådan väg inlösta särskilda åtgärder finge vidtagas, antingen under form av deras exproprierande eller också på det sätt att staten övertoge de skattskyldigas förpliktelser gentemot ränteägarna. Sistnämnda tillvägagångssätt vilket innefattade att liksom göra statsverket för all framtid skattskyldigt till enskilda personer syntes emellertid departementschefen såväl därför som ur administrativ synpunkt vara mindre lämpligt än räntornas inlösen av staten.

I motion vid 1903 års riksdag påyrkades sådana åtgärder, att de s. k. Trippska frälseräntorna i Halland bleve av statsverket inlösta och att, intill dess sådant kunde ske, räntorna utbetalades direkt från statsverket till ränteägarna. På hemställan av statsutskottet blev motionen emellertid av riksdagen avslagen. Utskottet anförde i sitt utlåtande att det visserligen vore önskligt att ifrågavarande räntor, vilka måste anses såsom skattefrälseräntor, bleve för statsverkets räkning förvärvade. Då emellertid samma önskemål förefun-

nes i avseende å samtliga övriga oinlösta skattefrälseräntor och då utväg syntes böra beredas för statsverkets övertagande av alla skattefrälseräntor, således även av dem som icke kunde på frivillighetens väg förvärvas, syntes särskilda åtgärder i motionens syfte icke lämpligen böra beslutas.

I samband med tillkomsten av 1912 års lagstiftning berördes av chefen för justitiedepartementet jämväl frågan om rätt att taga initiativ till inlösen för statsverkets räkning av de inlösningsbara skattefrälseräntorna. Någon större anledning att tillägga *räntegivaren* initiativrätt syntes departementschefen icke föreligga. Vad räntegivaren finge erlägga såsom ränta bleve honom ersatt av statsmedel, och hans intresse av att inlösen komme till stånd vore därför jämförelsevis underordnat. Med mera fog ansåg departementschefen det kunna göras gällande att *statsverket* borde äga rätt att påfordra inlösen och sålunda få sin skyldighet att lämna årlig ersättning utbytt mot gäldande av ett belopp en gång för alla. Departementschefen ansåg dock lämpligt att i detta avseende fortfarande se tiden an, och förevarande bestämmelser undergingo icke i detta sammanhang någon ändring.

Vid 1918 års riksdag väcktes ånyo en motion i syfte att ränteägare måtte direkt hos Konungens befallningshavande få uppbära sina räntor, och riksdagen hemställde nu i skrivelse till Kungl. Maj:t om utredning härutinnan.

I infordrat utlåtande den 27 augusti 1920 anförde kammarkollegiet — som ställde sig avvisande till åtgärder i motionens syfte — att det kunde ifrågasättas huruvida icke, särskilt med hänsyn till i motionen påtalade olägenheter för räntegivarna, åtgärder borde vidtagas för skattefrälseräntornas skyndsamma indragning till statsverket. I sådant hänseende förordades dels nya bestämmelser rörande grunden för beräknande av skattefrälseräntornas inlösningsvärde, dels ock rätt jämväl för *räntegivare* att taga initiativ till inlösen av skattefrälseränta. Två ledamöter förklarade sig emellertid vilja ifrågasätta effektiviteten av de sålunda föreslagna åtgärderna och funno för sin del tiden vara inne att vidtaga åtgärder för expropriation av kvarvarande skattefrälseräntor.

Riksdagens skrivelse och kammarkollegiets utlåtande upptogos därefter av chefen för finansdepartementet till behandling vid framläggandet av propositionen nr 202 år 1922 angående fortsatt förlängning av tid för framställande av anbud om inlösen av skattefrälseräntor. Härvid ställdes i utsikt såväl införande av ändrade grunder för inlösningsprisets beräknande som ock lagbestämmelser av innebörd att åt *staten* skulle inrymmas befogenhet att påkalla inlösen av skattefrälseräntor. Att allmänneligen påbjuda ett visst förändrat sätt för likvidering av oinlösta räntor fann departementschefen under dessa omständigheter icke vara av behovet påkallat.

Åt kammarkollegiet och statskontoret uppdrogs härefter att till Kungl. Maj:t inkomma med förslag till de av departementschefen ifrågasatta författningsändringarna. I avgivet utlåtande den 24 oktober 1922 hemställde ämbetsverken till en början att förslag måtte avlåtas till riksdagen om vissa ändrade grunder för inlösningsprisets bestämmande. Vidare framställdes ett förslag till bestämmelser i fråga om inlösen i vissa fall av skattefrälseräntor

att träda i kraft den 1 januari 1925'. Enligt detta förslag — vilket åsyftade allenast att angiva grunderna för en författning i ämnet — borde samtliga frälseräntor för vilka ersättning utginge till räntegivarna, i den mån sådana räntor icke hembjödes till inlösen av ränteägarna, inlösas för statsverkets räkning, därvid inlösningen borde ombesörjas av länsstyrelserna. På samma sätt borde inlösas frälseräntor vilka anmälts till avlösning men därvid funnits vara av beskaffenhet att rätteligen böra inlösas. Vissa i fråga om avlösning gällande bestämmelser borde i tillämpliga delar upptagas i den nya författningen. Beträffande räntor som hembjödes till inlösen av vederbörande ränteägare borde gällande ordning alltjämt vinna tillämpning. Någon begränsning av tiden för anbuds framställande borde sålunda icke vidare ifrågakomma.[1]

Emellertid föranledde detta utlåtande icke framläggande av något förslag till ändrade bestämmelser angående rätten till initiativ vid inlösen. Däremot beslöts vid 1927 års riksdag, i överensstämmelse med vad i utlåtandet jämväl föreslagits, införande av nya grunder för inlösningsprisets bestämmande. Förut hade därutinnan gällt att inlösningspriset skulle bestämmas till det kapitalbelopp som erhölles genom att räntorna efter medeltalet av 1893—1902 års markegångspris eller under angiven förutsättning efter medeltalet av 1874—1883 års markegångspris, allt med tillägg av viss forsellönsersättning, kapitaliserades efter 4 procent. I denna del gjordes nu den ändring att räntans årsvärde skulle beräknas efter medeltalet av markegångsprisen för de sist förflutna tio åren med tillägg av forsellönsersättning dock att därvid markegångspris för år 1921 och tidigare år icke skulle tagas i beräkning. Föreskrifter härom meddelades i den tidigare omnämnda kungörelsen den 8 april 1927.

I den proposition, nr 38 år 1927, varigenom förslag framställdes angående nyss berörda författningsändring, anmäldes ånyo 1918 års riksdagsskrivelse angående rätt för ränteägare att direkt hos Konungens befallningshavande uppbära sina räntor. Departementschefen anförde därvid att antagandet av ändrade grunder för inlösningsprisets bestämmande syntes skola leda till att ränteägarna under den samtidigt föreslagna, till utgången av år 1932 utsträckta inlösningstiden mera allmänt begagnade sig av möjligheten till inlösen. På grund härav och då det tillika kunde förutsättas att, därest icke på frivillighetens väg fullständig inlösen ägde rum inom nämnda tid, åtgärder dessförinnan komme att vidtagas för allmän inlösen av ännu utgående räntor, fann departementschefen sig böra hemställa att riksdagens ifrågavarande skrivelse icke måtte föranleda någon Kungl. Maj:ts vidare åtgärd.

I proposition till 1932 års riksdag (nr 142) föreslogs emellertid — under hänvisning till att det statsfinansiella läget syntes göra det mindre lämpligt att då förverkliga tanken på en tvångsinlösen[2] — allenast en förlängning av tiden för inlösens påkallande till utgången av år 1935.

I samband med prövning av sistnämnda proposition hade riksdagen att till

[1] Rörande detaljerna i förslaget torde få hänvisas till propositionen nr 142 år 1924 sid. 4 och 5, där förslaget i sin helhet finnes återgivet.

[2] Liknande synpunkter hade kommit till uttryck även i propositioner till 1924 och 1927 års riksdagar (nr 142 resp. nr 38).

behandling upptaga jämväl två likalydande motioner (I: 28 och II: 47) däri anhållits, bland annat att det måtte hemställas om skyndsamt framläggande av förslag angående sådan ändring av gällande bestämmelser rörande inlösen av skattefrälseräntor, att rätten att taga initiativ till dylik inlösen utsträcktes att gälla jämväl *räntegivare.* Som stöd för motionerna anfördes bland annat:

Särskilt i Hallands län vore många hemman fortfarande belastade med de s. k. Trippska frälseräntorna, som härrörde från tiden omkring 1650 och uppbures av arvingar till den ursprunglige ränteägaren, bosatta utomlands. Räntorna uppsamlades av ett ombud för arvingarna varefter räntegivarna efter någon tid erhölle medlen återbetalade genom länsstyrelsens försorg, i vissa fall med avdrag för kommissionärsarvoden och porton m. m. Räntegivarna — av vilka många vore småbrukare i knappa ekonomiska omständigheter — nödgades alltså förskottera räntebeloppen samt finge i regel även vidkännas extra kostnader. Enligt vad som blivit upplyst kunde räntorna ej genom statsverkets försorg utbetalas direkt till räntetagarna, då uppgifter saknades såväl om vilka ränteägarna vore som om de hemman som belastades av räntorna. — Det syntes kunna ifrågasättas, huruvida icke tvångsinlösen från statens sida nu vore enda utvägen att på ett tillfredsställande sätt ordna denna fråga. Även om det finansiella läget nu, som vid tidigare tillfällen, syntes lägga hinder i vägen för en tvångsinlösen av samtliga inlösningsbara frälseräntor, kunde man dock yrka på ett omedelbart genomförande av sådan ändring, att rätten till initiativ vid inlösen utsträcktes att gälla även räntegivarna.

På hemställan av statsutskottet (utlåtande nr 79) beslöt riksdagen att bifalla Kungl. Maj:ts proposition om förlängning av tiden för inlösens påkallande samt att anhålla om utredning i motionernas syfte. Beslutet anmäldes genom skrivelse den 7 maj 1932 (nr 186). Däri anfördes bland annat att riksdagen med hänsyn till det dåvarande statsfinansiella läget ansåge ett förverkligande av tanken på tvångsinlösen av återstående skattefrälseräntor icke kunna ifrågakomma men att riksdagen funnit skäl föreligga för en undersökning av frågan huruvida rätten att taga initiativ till inlösen borde utsträckas att gälla jämväl räntegivare. Härvid torde ock spörsmålet om förenkling i frälseräntornas utbetalning böra komma under omprövning.

Sedan Kungl. Maj:t i anledning av riksdagens skrivelse uppdragit åt kammarkollegiet att inkomma med utlåtande och förslag i ämnet, avgav kollegiet utlåtande den 27 oktober 1932. Häri framhölls, hurusom genom kungörelsen den 8 april 1927 stadgats nya och för ränteägarna förmånligare grunder för beräkning av inlösningspriset. Därigenom hade åstadkommits en betydande stegring i inlösningsfrekvensen. Emellertid syntes med de i stort sett sjunkande markegångsprisen inlösningsvärdena komma att nedgå, och den fullständiga inlösningen komme säkerligen att draga längre tid än som läte sig förmodas med hänsyn enbart till den omnämnda stegringen i inlösningsfrekvensen. Under det senaste kalenderåret hade ock en nedgång i sådant avseende kunnat konstateras. Kollegiet anförde vidare:

Ur statlig förvaltningssynpunkt skulle visserligen ett snabbare försvinnande av skattefrälseräntorna medföra avgjorda fördelar och den av riksdagen avsedda författningen skulle otvivelaktigt bidraga härtill. Emellertid inbjöde de

statsfinansiella förhållandena icke till ytterligare åtgärder i samma syfte. På grund härav och med hänsyn jämväl därtill att de nya grunderna för beräkning av inlösningsvärdena medfört en avsevärd effekt i sådan riktning syntes med vidtagande av ytterligare åtgärder kunna anstå åtminstone under det närmaste året. — I detta sammanhang erinrade kollegiet att önskemålet om en fullständig avveckling av frälseränteinstitutet såsom oförenligt med moderna ekonomiska och rättsliga förhållanden icke ernåddes allenast genom ett påskyndande av inlösningen av skattefrälseräntor. Antalet fortfarande utgående inlösbara räntor överträffades högst väsentligt av antalet räntor, för vilkas upphörande avlösningsförfarandet måste anlitas. Dessa räntor uppginge antagligen till över 300. Även om deras försvinnande vore synnerligen önskvärt, syntes redan på grund av de finansiella förhållandena tillräcklig anledning saknas att nu ifrågasätta att statsverket skulle i vidare mån än hittills träda emellan för avlösningens åstadkommande.

Kollegiet — som alltså tillstyrkte att det måtte anstå med vidare åtgärder i anledning av riksdagens skrivelse men förordade att frågan måtte upptagas till ny behandling så snart förhållandena det medgåve — föreslog slutligen, i viss anslutning till det i förenämnda utlåtande den 24 oktober 1922 intagna förslaget, 'preliminärt' vissa bestämmelser angående grunderna för inlösen på framställning av vederbörande räntegivare.

Till sist må här erinras hurusom under 1934 års riksdag till chefen för finansdepartementet interpellationsvis framställdes den frågan, om departementschefen hade för avsikt att vidtaga åtgärder i syfte att åstadkomma en förenkling i avseende å frälseräntornas utbetalning så att, om möjligt, bland annat de Trippska räntorna kunde utbetalas direkt av statsverket för undvikande av onödig omgång och extra kostnader.

Vid besvarande av interpellationen anförde departementschefen bland annat, att den senast bestämda inlösningstiden utginge med år 1935 och att således frågan om det nuvarande inlösningssystemets förlängning skulle upptagas till avgörande senast under 1935 års riksdag. Härvid borde enligt departementschefens mening övervägas att taga det vid flera föregående tillfällen ifrågasatta steget att utvidga inlösningsmöjligheterna, så att inlösen måtte kunna ske även mot ränteägarnas bestridande. Statsfinansiella skäl syntes icke böra hindra en sådan anordning, då denna ju endast skulle innebära att statsverket i stället för årliga ersättningar skulle utbetala motsvarande engångsbelopp. Därest bestämmelser om tvångsinlösen av skattefrälseräntor komme till stånd, syntes det åter icke erforderligt att på lagstiftningsvägen generellt åstadkomma ändrade bestämmelser rörande betalningssättet i de fall, då årliga ersättningar skulle utgå.

Utöver vad nu anförts torde i detta sammanhang vidare böra omnämnas, hurusom vid olika tillfällen under de senaste åren framkommit yrkanden om ändring av gällande inlösensbestämmelser i syfte att desamma måtte göras tillämpliga även å frälseräntor som för närvarande äro uteslutna från inlösen allenast på den grund, att förening av ränterätt och jordäganderätt förelegat vid något tillfälle efter den 31 mars 1911.

I motioner vid 1931 och 1933 års riksdagar (I: 42 respektive I: 36) framhölls

härutinnan att tidsbestämmelsen i förenämnda 1911 års förordning innebure en orättvisa gentemot räntegivarna i de visserligen icke särdeles talrika fall, där inlösen vore utesluten på grund av sagda tidsbestämmelse. Ifrågavarande räntegivare komme sålunda icke i åtnjutande av ersättning från statsverket för utbetalda räntor och nödgades vid avlösning själva gälda ersättning. Erforderlig ändring av 1911 års förordning borde alltså genomföras. I den vid 1933 års riksdag väckta motionen föreslogs i sådant hänseende att orden 'före den 1 april 1911' i förordningen måtte uteslutas eller i allt fall utbytas mot stadgande om annan lämplig tid, exempelvis den 1 april 1933.

Sedan kammarkollegiet i infordrat yttrande över den vid 1931 års riksdag avgivna motionen förklarat den föreliggande frågan vara att betrakta allenast som en detalj i spörsmålet om skattefrälseräntornas fullständiga inlösning och därför ej böra bliva föremål för särskild lagstiftning, hemställde statsutskottet (utlåtande nr 105), under hänvisning till vad kollegiet anfört, att motionen icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd. Detta blev ock riksdagens beslut.

Jämväl i anledning av den vid 1933 års riksdag väckta motionen avgav kammarkollegiet utlåtande. Kollegiet tillstyrkte nu på närmare angivna skäl att den i 1911 års förordning stadgade tidpunkten måtte framflyttas till exempelvis den 1 januari 1931, vid vilket års riksdag motion i ämnet första gången väckts. Med anledning av vissa i motionen framställda erinringar uttalade kollegiet vidare att det syntes vara av allmänt intresse att alla frälseräntor komme att upphöra, och att det följaktligen kunde ifrågasättas huruvida icke statsverket borde bidraga till avlösning jämväl av de räntor som angåves i 19 § andra stycket avlösningslagen. En undersökning huruvida nämnda lagrum borde upphävas fann kollegiet därför vara påkallad.

En minoritet inom kollegiet förklarade sig på anförda skäl icke kunna tillstyrka bifall till motionen men ifrågasatte huruvida ej statens intresse av frälseräntornas upphörande vore så stort att statsverket borde vid avlösning av frälseräntor, som varit med jordäganderätten förenade efter den 31 mars 1911, gälda en fjärdedel av avlösningsbeloppet. Även nämnda minoritet fann därför skäl föreligga för en undersökning huruvida ej 19 § andra stycket avlösningslagen borde upphävas.

På hemställan av statsutskottet (utlåtande nr 90) fann riksdagen emellertid ej heller den förevarande motionen föranleda någon riksdagens åtgärd.

I sitt utlåtande anförde utskottet att frågan om inlösen av skattefrälseräntor av i motionen avsedd natur borde upptagas till övervägande i samband med spörsmålet om skattefrälseränteinstitutets definitiva avveckling. Det förutsattes att Kungl. Maj:t, så snart det statsfinansiella läget sådant medgåve, skulle framlägga förslag i berörda hänseende samt därvid till prövning upptaga frågan om inlösen av skattefrälseräntor som efter den 31 mars 1911 varit med jordäganderätten förenade. I likhet med kammarkollegiet fann utskottet en undersökning påkallad, huruvida 19 § andra stycket avlösningslagen borde upphävas. Jämväl denna fråga borde upptagas till prövning i samband med spörsmålet om en definitiv avveckling av skattefrälseränteinstitutet.

Utredning under år 1934 inom finansdepartementet.

Under hösten 1934 har frågan om en allmän tvångsinlösen av de kvarstående inlösningsbara frälseräntorna varit föremål för utredning inom finansdepartementet. På grundval av utredningen har inom finansdepartementet upprättats en *promemoria* jämte förslag till *lag om inlösen av vissa frälseräntor* samt till *lag om upphörande av vissa frälseräntor*. Dessa lagförslag torde få fogas vid statsrådsprotokollet såsom *bilaga B*.

Vid utarbetandet av *förstnämnda lagförslag* ha vissa bestämmelser i avlösningslagen tjänat såsom förebild. Detta förslag innebär i korthet följande: Någon förlängning av det gällande inlösenssystemet skall icke vidare ifrågakomma. Nu gällande bestämmelser om inlösen skola följaktligen efter ingången av år 1936 kunna tillämpas allenast såvitt angår räntor som dessförinnan hembjudits till inlösen utan att inlösensförfarandet hunnit slutföras. Frälseränta av beskaffenhet som avses i gällande inlösensförfattningar skall i övrigt, från och med år 1936, med tillämpning av de nya bestämmelserna inlösas för statsverkets räkning om sådant före den 1 januari 1940 påkallas av kronan eller ägare av räntan. Under det att inlösensärenden för närvarande handläggas av kammarkollegiet, skola dylika ärenden enligt de nya bestämmelserna, i likhet med vad som gäller angående avlösningsärenden, handläggas av Konungens befallningshavande såsom första instans. Kronan skall i fråga om inlösen företrädas av kammaradvokatfiskalsämbetet. Det skall åligga ämbetet att påkalla inlösen av frälseränta dels i de fall, där ersättning för gulden frälseränta i enlighet med därom givna författningar utbetalas av statsmedel, dels ock där ämbetet eljest vinner kännedom om ränta som kan antagas vara av beskaffenhet att böra inlösas. I fråga om själva inlösensförfarandet — bestämmandet av räntas innehåll, fastställandet av ersättning, ersättningens utbetalande m. m. — skola gälla i stort sett samma regler som vid avlösning. Dock skall i inlösensärendena tillämpas ett förenklat förfarande för bestämmande av frälseräntas innehåll. Ersättning för ränteförmån som utgår med visst belopp för år skall, i överensstämmelse med vad som hittills gällt vid inlösen och avlösning, uppgå till tjugufem gånger räntans fastställda årsvärde. Inlösta räntor skola upphöra från och med det kalenderår som i varje särskilt fall angives av Konungens befallningshavande. Det *senare lagförslaget* stadgar att frälseränta som är av beskaffenhet att kunna inlösas skall, för den händelse inlösen icke vederbörligen påkallats före den 1 januari 1940, helt upphöra från och med kalenderåret 1940.

Angående *behovet av ändrade bestämmelser på förevarande område* anfördes i promemorian bland annat följande:

Redan genom hittills vidtagna åtgärder hade flertalet inlösningsbara skattefrälseräntor bringats att upphöra. Under det att sålunda i ett den 15 september 1874 avgivet betänkande angående sättet och villkoren för grundskatternas avskrivning m. m. antalet fastigheter som besvärades av skattefrälseräntor angivits till i runt tal 1,500, hade kammarkollegiet i sitt utlåtande av den 27 oktober 1932 beräknat det ungefärliga antalet alltjämt kvarstående in-

lösningsbara räntor till 120. Det rätta antalet dylika räntor torde icke på förhand kunna exakt beräknas men syntes icke avsevärt överstiga 135.

Då flertalet skattefrälseräntor blivit inlösta redan under tiden närmast efter tillkomsten av 1885 års förordning, måste inlösningen av återstående räntor anses ha fortgått i ett synnerligen långsamt tempo. En avgjord förbättring härutinnan hade förväntats, sedan under år 1927 stadgats nya och för ränteägarna förmånligare grunder för inlösningsprisets beräknande. En stegring i inlösningsfrekvensen torde ock därefter till en början ha gjort sig märkbar. Under det att sålunda statsverkets utgifter för inlösen av skattefrälseräntor uppgått till omkring 60,000 kronor för tiden 1921 — den 30 juni 1923 och till omkring 30,000 kronor för tiden därefter till och med den 30 juni 1927, hade motsvarande utgifter för de fem följande budgetåren (den 1 juli 1927— den 30 juni 1932) uppgått till, i runda tal, respektive 16,000, 60,000, 150,000, 60,000 och 180,000 kronor. Härvid finge emellertid beaktas att beloppen å 150,000 och 180,000 kronor till allra största delen utgjort likvid för tre stora ränteposter som vardera befunnit sig på en hand.

Under de två sistförflutna budgetåren hade utgifterna för inlösen däremot nedgått högst avsevärt. Enligt från riksräkenskapsverket inhämtad uppgift hade under budgetåret 1933—1934 i detta hänseende utbetalats allenast 4,769 kronor 75 öre. Och motsvarande utgifter för det närmast föregående budgetåret torde ha uppgått till ungefär samma belopp. Till ytterligare belysande av den starka nedgången i inlösensfrekvensen kunde även nämnas, att sedan kammarkollegiet avgivit sitt utlåtande av den 27 oktober 1932 till kollegiets advokatfiskalskontor syntes ha inkommit äganderättshandlingar rörande allenast sju för statsverkets räkning inlösta skattefrälseräntor.

Under angivna omständigheter måste det betvivlas att en fortsatt tillämpning av hittills gällande inlösensbestämmelser skulle kunna leda till ett upphörande inom rimlig tid av de kvarstående inlösningsbara räntorna. För uppnående av detta mål syntes i stället böra meddelas bestämmelser av innebörd att inlösen kunde framtvingas även mot ränteägarnas bestridande.

I promemorian uttalades att *statsfinansiella skäl* ej syntes böra hindra en dylik anordning och åberopades härutinnan vad som framkommit vid den under hösten 1934 inom finansdepartementet verkställda utredningen. Härom anfördes i promemorian följande:

För att vinna en ungefärlig föreställning om statsverkets kostnader i händelse av en allmän inlösen av kvarstående inlösningsbara skattefrälseräntor hade från vederbörande länsstyrelser infordrats uppgifter angående de skattefrälseräntor för vilkas utgörande ersättning av statsmedel utginge. De inkomna uppgifterna gåve vid handen att ersättning utginge — eller i vissa fall syntes kunna utgå — till ägare av 135 fastigheter, fördelade på 13 län.[1] Summan av å ena sidan senast utbetalda ersättningsbelopp — avseende i allmänhet 1933 års räntor men i åtskilliga fall räntor utbetalda under något av de närmast föregående åren; i varje fall dock ersättning för allenast ett års ränta — samt å andra sidan sådana räntebelopp, för vilka ersättning överhuvud ej syntes ha begärts, kunde enligt dessa uppgifter beräknas till något över 19,000 kronor. I denna summa torde icke ingå ersättningsbelopp som utbetalats för räntor, vilka vore föremål för ett ännu icke avslutat inlösensförfarande. Och lösesumman för de räntor som återstode att inlösa skulle sålunda, beräknad

[1] I detta sammanhang anmärktes i promemorian att uppgifterna syntes vara uppställda efter delvis olika grunder och att därför, i anslutning till respektive uppgifter, måst i några fall såsom 'fastighet' betecknas vad som rätteligen torde utgöra flera, av samma ränta besvärade fastigheter; och detta även om, såsom i ett par fall kunde antagas, 'fastigheten' vore uppdelad på skilda händer.

enligt gällande grunder till 25 gånger räntornas fastställda årsvärde, kunna approximativt uppskattas till 480,000 kronor.

Dessa siffror vore emellertid icke slutgiltiga. Under antagande att vid en allmän ränteinlösen hittills gällande grunder för *lösesummans* beräknande skulle vinna tillämpning, komme sålunda årsvärdet av varje ränta att beräknas efter medeltalet av markegångsprisen för de sist förflutna tio åren med tillägg av forsellönsersättning. Den *årliga ersättning* vartill räntegivare kunde vara berättigad utginge däremot med ett belopp svarande mot den guldna räntans värde efter årsmarkegångspris. Då markegångspriserna i stort sett varit oavbrutet sjunkande under de senare åren, följde redan härav, att de årsvärden som kunde utläsas ur länsstyrelsernas uppgifter torde understiga de årsvärden som vid inlösen kunde åsättas samma räntor.

Vidare gällde för närvarande, såväl i fråga om ersättning för gulden frälseränta som ock vid inlösen, att ersättning icke utginge med högre belopp än värdet av räntan, 'sådan den blivit kronan avhänd'. Om alltså räntan, sedan den förvärvats från kronan, genom avtal eller eljest undergått förändring med påföljd att värdet av den faktiskt utgående räntan överstege beräknade värdet av den ursprungliga räntan, ersattes endast det sistnämnda värdet. Annat vore förhållandet vid avlösning, där ersättningssumman — utan hinder av att den ursprungliga räntan förändrats till sitt innehåll — beräknades efter värdet av den faktiskt utgående räntan. Då det, såsom i promemorian ifrågasattes, gällde att tvångsvis genomföra skattefrälseräntornas upphörande, syntes nyssnämnda regel böra tillämpas även vid inlösensförfarandet. Visserligen torde de fall, där skattefrälseräntorna undergått värdestegring på sätt som nu angivits, vara relativt få och denna värdestegring representerade förmodligen icke något betydande belopp; en ytterligare förhöjning av kostnaden för inlösningens slutförande vore i allt fall att emotse även med hänsyn till det nu anförda.

Slutligen finge icke heller förbises att vederbörande räntegivare i ett eller annat fall kunde ha underlåtit att utkräva honom tillkommande ersättning med påföljd att räntan icke upptagits i länsstyrelsernas förteckningar. Att dylika fall icke vore otänkbara hade särskilt framhållits av en länsstyrelse, som därvid uppgivit att flera av de i länsstyrelsens förteckning upptagna räntorna framkommit till ersättning först på de senaste åren, ett par räntor så sent som år 1933. — Då rätt att erhålla ersättning medgivits vederbörande alltsedan år 1888 eller i vissa fall åtminstone i och med förordningen den 2 juni 1911, syntes man dock kunna antaga att de räntor varom här vore fråga utgjorde ett fåtal, representerande ett ganska ringa värde.

Det finge i detta sammanhang ytterligare framhållas att exakta uppgifter rörande samtliga bestående skattefrälseräntor icke torde kunna erhållas ens genom en tidsödande granskning av taxeringslängder och lagfartsböcker. Åtskilliga räntor torde sålunda icke vara särskilt taxerade; och likaså torde det vara vanligt att räntorna icke blivit lagfarna.

Angående *huvudgrunderna för det ifrågasatta inlösensförfarandet* anfördes i promemorian vidare:

Det syntes uppenbart att en snabb och fullständig ränteinlösen bäst skulle främjas därest åt *staten* gåves befogenhet att påkalla räntornas inlösen. De allra flesta räntor — nämligen sådana för vilka ersättning nu utginge till räntegivarna — vore för staten kända och avlyftandet av dessa räntor kunde sålunda, om staten tillerkändes rätt att påkalla inlösen, inom kort tid genomföras. Då staten emellertid ej kunde antagas vinna kännedom om samtliga inlösningsbara räntor, borde därjämte medgivas rätt för *ränteägare* att påkalla inlösen av honom tillhörig ränta. Slutligen syntes ifrågavarande be-

stämmelser — i syfte att ränteägarnas medverkan verkligt effektivt måtte kunna påräknas i fall, där staten vore förhindrad att begagna sin initiativrätt — kunna kompletteras med ett stadgande av innebörd att frälseränta, av beskaffenhet att kunna inlösas för statsverkets räkning, skulle upphöra att utgå, därest inlösen ej påkallats före viss utsatt dag, förslagsvis den 1 januari 1940.

Den staten tillkommande initiativrätten borde under angivna förhållanden förknippas med en skyldighet för staten att påkalla inlösen dels i de fall, där ersättning för gulden frälseränta i enlighet med därom givna författningar utbetalades till vederbörande räntegivare, dels ock där staten eljest vunne kännedom om ränta som kunde antagas vara av beskaffenhet att böra inlösas i nu föreslagen ordning.

Genom bestämmelser i denna riktning skulle vinnas att samtliga inlösningsbara frälseräntor inom kort skulle upphöra, och detta i praktiskt taget varje fall på grund av inlösen mot ersättning i penningar.

I detta sammanhang finge erinras hurusom i samband med tillkomsten av 1912 års lagstiftning en länsstyrelse föreslagit bestämmande av viss tid inom vilken ägare av frälseränta borde för inlösen hembjuda räntan åt staten eller åt räntegivaren, allteftersom räntan vore av skattefrälse eller frälseskatte natur, vid äventyr i varje fall att rätten till räntan upphörde. Vid omnämnande av detta förslag hade chefen för justitiedepartementet funnit en dylik anordning vara fullständigt utesluten redan med hänsyn till möjligheten att frälseränta kunde vara intecknad.[1]

Ur denna synpunkt torde hinder dock ej möta för genomförande av de förordade bestämmelserna. Även om det — trots det genom 1912 års lagstiftning införda förbudet mot intecknande av frälseränta — finge antagas att inteckning i något enstaka fall kunde besvära en frälseränta som icke vore för staten känd och vars ägare kunde tänkas underlåta att påkalla räntans inlösen, stode det ju inteckningshavaren under en längre tid öppet att genom en enkel anmälan hos den som i inlösensärenden skulle företräda staten fästa detta ombuds uppmärksamhet på räntan med påföljd att ombudet hade skyldighet att föranstalta om räntans inlösen. I övrigt borde naturligtvis gälla att inteckningshavares rätt vid inlösen skulle beaktas på ett lika betryggande sätt som enligt avlösningslagen vore för där avsedda fall närmare angivet.

Ej heller eljest syntes befogade invändningar kunna resas mot en lagstiftning enligt nu föreslagna grunder. Själva inlösensförfarandet innebure i stort sett endast att åt staten inrymdes en befogenhet, motsvarande den som enligt avlösningslagen tillkomme räntegivaren. Och vad anginge förslaget om skyldighet för ränteägare att, vid äventyr som förut vore sagt, själv påkalla räntans inlösen där så funnes erforderligt, syntes detsamma vara fullt så väl motiverat som exempelvis de i viss mån likartade föreskrifterna i lagen den 25 maj 1905 rörande avgäld från avsöndrad lägenhet. I detta sammanhang finge även hänvisas till gällande bestämmelser angående preskription av arv samt preklusionsbestämmelserna i lagen den 18 oktober 1907 angående ryttare-, soldat- och båtsmanstorps befriande i vissa fall från ansvar för inteckningar i stamfastigheten och lagen den 29 maj 1931 om avstyckat eller avsöndrat områdes befriande från ansvar för inteckning i stamfastighet.

Yttranden över 1934 års förslag.

De i finansdepartementet upprättade lagförslagen ha, med åtföljande promemoria, för avgivande av utlåtanden remitterats till kammarkollegiet även-

[1] Härutinnan torde få hänvisas till propositionen nr 75 år 1912 sid. 34.

som länsstyrelserna i de 7 län, där inlösningsbara frälseräntor förekomma till nämnvärt antal. Utlåtanden ha inkommit från nämnda myndigheter, varjämte kammarkollegiet överlämnat av kollegiet infordrat yttrande från kammaradvokatfiskalsämbetet.

I de inkomna yttrandena har allmänt förordats att bestämmelser genomföras i syfte att de inlösningsbara frälseräntorna snarast möjligt måtte bringas att upphöra. Sålunda har exempelvis *länsstyrelsen i Hallands län* — där alltjämt finnes ett jämförelsevis stort antal skattefrälseräntor — på det livligaste tillstyrkt de remitterade lagförslagen under uttalande att det bland räntegivarna i länet sedan länge vore ett allmänt önskemål att ifrågavarande räntor bleve inlösta av statsverket. I övrigt har bland annat framhållits, av en länsstyrelse att olägenheter vållades genom bibehållande av frälseräntorna såsom oföränderliga gravationer å jorden med tyst förmånsrätt framför intecknade rättigheter, samt av en annan länsstyrelse att frälseränteinstitutets fullständiga avveckling syntes möjliggöra genomgripande förenklingar av länens markegångstaxor. På sålunda anförda skäl ha sistnämnda två länsstyrelser funnit särskilda åtgärder med det snaraste böra vidtagas för en snabbare avveckling även av de kvarstående frälseskatteräntorna.

De hörda myndigheterna ha i allmänhet tillstyrkt de föreslagna huvudgrunderna för den ifrågasatta lagstiftningen. Vissa erinringar ha emellertid framställts av kammarkollegiet, kammaradvokatfiskalsämbetet och länsstyrelsen i Stockholms län.

I fråga om rätten att taga initiativ till inlösen framhåller sålunda *länsstyrelsen i Stockholms län* att det syntes lyckligare, om även jordägare, inteckningshavare och andra vilka hade ett rättsligt intresse av inlösen erhölle initiativrätt. All medverkan till den åsyftade ränteavlyftningens snabba verkställande syntes önskvärd. Den föreslagna anordningen att rättsägare skulle göra anmälan till kronans ombud syntes icke tilltalande, då den kunde föranleda skadeståndsanspråk mot kronan och andra misshälligheter, därest inlösen ej skulle bliva vederbörligen påkallad av ombudet.

En från förslagens ståndpunkt i denna del väsentligt avvikande mening uttalas vidare av *kammaradvokatfiskalsämbetet*. Ämbetet, som begränsat sitt yttrande till att avse huvudsakligen frågan om ämbetets befattning med inlösensförfarandet, anför härutinnan bland annat följande:

Den uppgift som föreslagits skola ankomma å ämbetet måste anses vara helt stridande mot övriga ämbetet åliggande uppgifter. Dessa bestode till väsentlig del i att tillvarataga kronans rätt och intressen i olika avseenden. Enligt förevarande lagförslag skulle ämbetet däremot vidtaga åtgärd till förhindrande av att den rätt som enskild person kunde äga gentemot kronan bleve prekluderad. Ämbetets uppgift skulle sålunda här bliva att tillvarataga en enskild rätt på det allmännas bekostnad. Visserligen måste det anses vara ett allmänt intresse att skattefrälseräntorna snarast möjligt bringades att upphöra. Detta intresse bleve emellertid fullt tillgodosett genom den föreslagna preklusionsbestämmelsen. Att för vinnande av nämnda syfte därjämte ifrågasätta påkallande av inlösensförfarandet från kronans sida syntes icke vara erforderligt. Såsom skäl för ämbetets medverkan vid inlösensförfarandet torde

kunna åberopas allenast att det kunde synas billigt att det allmänna bidroge till att rättsförlust drabbade så få rättsägare som möjligt. Häremot kunde dock invändas att en rättsägare, som i så ringa grad tillvaratagit sina intressen att han låtit år efter år förflyta utan att ha gjort sin rätt gällande, knappast kunde med fog göra anspråk på medverkan av kronan för tillvaratagande av sin rätt just gentemot kronan. Rätt att påkalla inlösen syntes däremot böra tillerkännas ej blott ränteägare utan jämväl ägare av den fastighet, av vilken räntan utginge, samt inteckningshavare eller annan enskild, vars rätt kunde vara beroende av räntans inlösen. Konungens befallningshavande borde åläggas dels att i fråga om de frälseräntor, för vilka ersättning utginge eller befallningshavanden veterligt skulle kunna utgå, till ränteägarna och räntegivarna avlåta meddelande om vad som vore att åtgöra i saken dels ock att genom meddelanden i allmänna tidningarna och ortstidningarna samt eventuellt även på annat lämpligt sätt i god tid före preklusionstidens utgång bringa ifrågavarande bestämmelser till allmänhetens kännedom.

Det må anmärkas, att *kammarkollegiet* förklarat sig icke kunna biträda av ämbetet sålunda gjorda erinringar.

Beträffande förslaget att inlösningsbara frälseräntor skola upphöra från och med kalenderåret 1940, om inlösen dessförinnan icke vederbörligen påkallats, anföres av *länsstyrelsen i Stockholms län:*

Det torde icke bliva helt utan svårigheter för en frälseränteägare att avgöra huruvida den föreslagna lagen om inlösen vore tillämplig å hans ränta. Enligt förslaget skulle den tolkning som i praxis givits åt nuvarande bestämmelser om inlösensinstitutets omfattning lagfästas. Sålunda bleve även frälseskatteräntor inlösliga därest den fastighet, varav sådan ränta utginge, någon gång besvärats av en skattefrälseränta. Med hänsyn till den livliga växling, som under äldre tider förekommit med avseende å fastigheternas kamerala natur, torde det i många fall fordras en systematisk undersökning av kameralt och juridiskt skolad person för att utröna, huruvida en fastighet icke vid något tillfälle varit av skattefrälse natur. Om inlösen av frälseränta genom ett ursäktligt förbiseende icke påkallades under den utsatta tiden och det sedermera komme i dagen att skattefrälseränta tidigare utgått av samma fastighet, ginge ränteägaren förlustig sin ränterätt. Denna risk torde flertalet innehavare av frälseskatteräntor och av inteckningar i sådana räntor få räkna med och nödgas verkställa noggranna och omfattande undersökningar rörande sina räntor för att skydda sin rätt. Den skyldighet som förutsatts skola åligga kammaradvokatfiskalsämbetet att påkalla inlösen, där ämbetet vunne kännedom om ränta som kunde antagas vara inlöslig, förefölle icke vara tillfyllest för att skydda ränteägare och andra sakägare mot rättsförluster. Länsstyrelsen kunde för sin del icke förorda antagande av en bestämmelse om de återstående inlösbara frälseräntornas upphävande vid viss tidpunkt. Om man likväl av praktiska skäl skulle föreskriva att ifrågavarande inlösliga frälseräntor skulle försvinna efter viss tid, syntes statsverket skäligen böra ikläda sig skyldighet att efter anmälan inlösa alla av en dylik föreskrift drabbade oinlösta räntor. Genom ett sådant åtagande, som icke kunde vara särskilt betungande för statsverket, skulle osäkerhet och rättsförluster för ränteägare helt kunna undvikas.

Även *kammarkollegiet* anmärker att fall kunna tänkas, då ifrågavarande bestämmelse komme att verka med onödig hårdhet. Kollegiet yttrar härutinnan i huvudsak följande:

Om en räntegivare — såsom i undantagsfall visat sig kunna förekomma — av okunnighet underlåtit att göra gällande sin rätt att av statsverket utfå ersättning för gulden frälseränta, torde en sådan ränta svårligen kunna uppspåras av kammaradvokatfiskalsämbetet, och räntan torde fördenskull icke kunna bliva föremål för ämbetets åtgärder. Skulle nu räntans ägare försumma att före den 1 januari 1940 påkalla inlösen av räntan, ginge han miste om all lösen. Visserligen kunde det sägas att det ålegat ränteägaren att skaffa sig underrättelse om den nya lagstiftningen. Men det måste dock medgivas att frälseränteinstitutet på grund av dess ålderdomliga struktur intoge en särställning och att dess olikhet med nuvarande ekonomiska förfoganden påkallade särskilt beaktande vid utfärdandet av bestämmelser i ämnet. Institutet hade stått orubbat under sekler och ränteägarna hade säkerligen vant sig att betrakta denna sin kapitalplacering såsom i alldeles särskild grad fredad mot tvångsåtgärder från det allmännas sida. En viss smidighet vid den nya lagstiftningens genomförande syntes därför vara motiverad. Enligt kollegiets mening syntes den föreslagna lagstiftningen böra kompletteras med en bestämmelse om befogenhet för Kungl. Maj:t att i särskilt ömmande fall medgiva att fråga om ersättning för dylik ränta finge upptagas till prövning ändock att ansökning om inlösen inkommit för sent. Eventuellt kunde tänkas ett stadgande att Kungl. Maj:t skulle äga omedelbart besluta om ersättning för räntans värde med belopp som Kungl. Maj:t med hänsyn till omständigheterna kunde finna skäligt.

Detaljbestämmelserna i förslagen ha i de avgivna yttrandena i stort sett lämnats utan erinran. Vissa härutinnan framställda anmärkningar torde jag få tillfälle att i det följande beröra.

Departementschefen. Såsom tidigare ofta uttalats i samband med framläggande av förslag till fortsatt förlängning av gällande inlösensbestämmelser torde ur det allmännas synpunkt vara önskligt att de inlösningsbara frälseräntorna snarast möjligt bringas att upphöra. Då det nuvarande inlösenssystemet — enligt vilket initiativrätten till inlösen tillkommer allenast ränteägarna — visat sig otillräckligt för uppnående av nämnda syfte är jag beredd tillstyrka en utvidgning av inlösensmöjligheterna i sådan riktning att inlösen må kunna ske även mot ränteägarnas bestridande. Såsom chefen för finansdepartementet i annat sammanhang framhållit, lära statsfinansiella skäl ej böra hindra en dylik anordning, som ju i stort sett endast innebär att statsverket i stället för årliga ersättningar har att erlägga motsvarande engångsbelopp. Att statsverkets utgifter i detta hänseende ej kunna väntas bliva alltför betydande torde framgå av den förut lämnade redogörelsen.

I fråga om *huvudgrunderna* för en lagstiftning i ämnet kan jag i allt väsentligt ansluta mig till vad därutinnan anförts i den förutnämnda promemorian. Befogenhet att taga initiativ till inlösen synes böra tillkomma kronan och ränteägaren. De erinringar som i denna del framställts av kammaradvokatfiskalsämbetet kan jag icke biträda. Ej heller synes det mig vara påkallat att, såsom ämbetet och en länsstyrelse ifrågasatt, medgiva initiativrätt även för räntegivare, inteckningshavare och andra, vilka kunna ha ett rättsligt intresse av att inlösen kommer till stånd. I de visserligen tänkbara men sannolikt sällsynta fall där det kan förväntas att inlösen till förfång för dylik rättsägare icke var-

der påkallad, står det denne öppet att göra anmälan om förhållandet hos den myndighet som har att företräda kronan i inlösensärenden. Om sådan anmälan inkommit i tillräckligt god tid före inlösenstidens utgång torde det kunna hållas för visst att erforderliga åtgärder för räntans inlösen komma att vidtagas. De anmärkningar som i ett par utlåtanden framställts i anledning av förslaget att inlösningsbara räntor skola upphöra, om inlösen ej inom stadgad tid blivit vederbörligen påkallad, torde förtjäna ett visst beaktande. I de fall där särskild utredning erfordras för bedömande av frågan om en frälseränta är av beskaffenhet att kunna inlösas eller ej lärer det ej kunna påläggas ränteägarna att föranstalta om en dylik utredning. Erinras må emellertid om den möjlighet som står en ränteägare till buds att begära avlösning av sin ränta. Befinnes räntan härvid vara av beskaffenhet att rätteligen böra inlösas, lärer kammaradvokatfiskalsämbetet icke underlåta att vidtaga åtgärder för räntans inlösen. Fall kunna emellertid tänkas framkomma där en ränteägare ursäktligt antagit att hans ränta icke varit av beskaffenhet att kunna inlösas men där detta antagande efter inlösenstidens utgång befinnes vara oriktigt. Under sådana omständigheter måste det anses befogat att ränteägaren beredes ersättning för förlust i anledning av räntans upphörande. Då man likväl synes kunna räkna med att dylika fall endast undantagsvis skola uppkomma, torde det icke vara erforderligt att meddela lagbestämmelser i nyss angivna syfte. I stället lärer det böra få ankomma på Kungl. Maj:t att i sådant undantagsfall träffa erforderliga anstalter för att vederbörande rättsägare skola hållas skadeslösa.

Beträffande *detaljerna* i de remitterade förslagen har jag ej funnit anledning till erinran i sak. Då förslagen alltså med några smärre jämkningar av redaktionell natur synts vara av beskaffenhet att kunna läggas till grund för lagstiftning, ha i väsentlig överensstämmelse med förslagen inom justitiedepartementet upprättats förslag dels till *lag om inlösen av vissa frälseräntor* dels ock till *lag om upphörande av vissa frälseräntor.*

I fråga om detaljerna i förslagen må anföras:

Förslaget till lag om inlösen av vissa frälseräntor.

1 §.

Denna paragraf lämnar besked om de räntor som kunna bliva föremål för inlösen, om den tid — räknat från lagens ikraftträdande — inom vilken inlösen skall påkallas samt om de parter vilka äga påkalla inlösen.

I förstnämnda hänseende är — såsom framgår av vad förut blivit anfört — ej avsett att i sak göra någon ändring i förhållande till nu gällande bestämmelser. De förenämnda yrkandena om en vidgad tillämpning av inlösensbestämmelserna i syfte att även frälseräntor, som efter den 31 mars 1911 varit förenade med jordäganderätten, måtte kunna inlösas ha sålunda icke funnits befogade. Till belysande av förslagets ståndpunkt härutinnan torde det vara

erforderligt att närmare beröra de omständigheter som ledde till utfärdandet av 1911 års förordning.

Förut är omnämnt hurusom enligt 1885 års förordning till en början såsom villkor för frälseräntas inlösen gällde att räntan icke blivit förenad med jordäganderätten. Det härom givna stadgandet — vilket erhöll sådan tillämpning att inlösen ansågs utesluten så snart jordäganderätten funnits vid något tillfälle, om än aldrig så avlägset i tiden, ha varit förenad med rätten till räntan — har ansetts grundat på den uppfattningen att en skattefrälseränta, som förenades med jordäganderätten, därigenom upphörde att finnas till. I enlighet härmed skulle om jord och ränta ånyo åtskildes den nya räntan — vilken i fråga om sin tillkomst samt storlek och beskaffenhet varit beroende uteslutande av det avtal som träffats mellan kontrahenterna — vara att anse såsom en frälseskatteränta; och dylika räntor lämnades enligt 1885 års förordning oinlösta.[1] Sedermera påvisades såväl att nämnda uppfattning ej alltid kunde anses riktig som ock att upprätthållandet av sagda villkor för räntornas inlösen kunde giva anledning till vissa erinringar. I anförande till statsrådsprotokollet vid beslut om framläggande av den proposition (nr 161 år 1911) som låg till grund för 1911 års förordning yttrade chefen för finansdepartementet härutinnan bland annat följande:[2]

Den gällande grundsatsen att skattefrälseräntor icke inlöstes av statsverket om rätten till ränta och äganderätten till jorden någon gång varit förenade i samma hand vore utan tvivel för vissa fall berättigad. Genom sådan förening kunde nämligen ha föranletts en faktisk och rättslig sammanläggning av räntan och jorden till en enhet. Om i dylika fall genom något förfarande av jordens ägare, i allmänhet genom förbehåll vid försäljning av jorden, en ränta sedermera ånyo lagts på densamma vore denna ränta av enskild natur och någon principiell anledning att behandla den på annat sätt än övriga frälseskatteräntor funnes icke. — Lika otvivelaktigt vore emellertid att förening av rätten till ränta och jord i samma hand icke alltid medförde räntans sammanläggning med jorden. Som bekant ansåges frälseränta såsom fast egendom, en åskådning som fått uttrycklig bekräftelse genom förordningen den 10 april 1810 och för närvarande ägde sitt stöd i lagen den 24 maj 1895 angående vad till fast egendom är att hänföra. Hade ränta i enlighet med nämnda åskådning lagfarits såsom ett självständigt rättsobjekt kunde den icke förlora denna egenskap endast därigenom att samma person bleve ägare även av jorden. Särskilt tydligt vore detta om räntan besvärades av inteckning. Skulle i sådant fall föreningen med jorden utan vidare omintetgöra räntans självständiga tillvaro ginge inteckningshavarens säkerhet förlorad eller ock finge ansvaret för inteckningen anses vara överflyttat på jorden, vilket om denna förut vore intecknad kunde föranleda olösliga svårigheter. — Det vore sålunda långt ifrån uteslutet att en skattefrälseränta, som förvärvats av fastighetens ägare, fortbestode såsom förut utan att föreningen med fastigheten medförde annan förändring än att i räntan ingående förmåner tillsvidare icke utkrävdes eller

[1] Se härom *Ekeberg:* Om frälseränta, sid. 192 not 1 samt sid. 174 och 175.
[2] Se jämväl *Ekeberg:* a. a. sid. 172 och följande.

erlades. Skildes en sådan ränta åter från fastigheten, syntes det knappt kunna bestridas att räntan efter frånskiljandet vore densamma som före föreningens inträdande. Räntan hade bevarat sin natur av skattefrälseränta och någon befogad invändning mot att medgiva dess inlösen för statsverkets räkning lika med andra dylika räntor torde icke kunna göras. — Departementschefen delade därför den meningen att det i 1885 års förordning gjorda undantaget för skattefrälseräntor, som blivit förenade med jordäganderätten, ginge för långt. Skulle i fråga om rätten att få ränta inlöst hänsyn tagas till en sådan, sedermera upphörd förening, torde det riktiga vara, att inlösningen gjordes beroende av en i varje särskilt fall företagen prövning huruvida föreningen rubbat räntans egenskap av skattefrälseränta. — Tillämpningen av en bestämmelse i sist angivna riktning skulle emellertid bliva förbunden med synnerliga svårigheter och ett stadgande av sådan innebörd kunde därför icke antagas i stort sett leda till ett rättvist och riktigt resultat.

Av dessa jämte andra närmare angivna skäl fann departementschefen det framgå att dittills gällande bestämmelse i förevarande ämne gåve anledning till befogade erinringar samt att ett stadgande varigenom man sökte uppdraga den principiellt riktiga gränsen mellan de förutsättningar, under vilka inlösen borde eller icke borde medgivas, säkerligen icke skulle leda till målet. Vid sådant förhållande — anförde departementschefen vidare — syntes goda skäl tala för att såsom kammarkollegiet och lagberedningen ifrågasatt i huvudsak eftergiva omförmälda villkor för skattefrälseräntors inlösbarhet. Kammarkollegiet hade föreslagit att ränta skulle få inlösas om densamma vid den tid då inlösen ifrågakomme icke vore i jordägarens hand, varemot lagberedningen ansett att ränta icke borde vara utesluten från inlösen blott därför att den vid något tillfälle innan 1885 års förordning trädde i kraft varit förenad med jordäganderätten. Att inlösen skulle få ske ehuru räntan vid den tid då dylik åtgärd komme i fråga innehades av jordägaren, hade icke från något håll förordats. Även departementschefen funne uppenbart att inlösen i sistnämnda fall icke borde medgivas. Syftet för statsverkets åtagande att inlösa skattefrälseräntor vore ju att bereda ägarna av skattefrälsejord samma lättnad som ägarna av skattejord vunnit genom grundskatternas avskrivning. Detta syfte påkallade icke inlösen av räntor som upphört att utgå. I övrigt syntes det vara önskvärt att giva räntornas avlyftande största möjliga omfattning. Annan begränsning torde därför icke böra stadgas än den som erfordrades på det icke en jordägare som innehade även räntan skulle föranlåtas att ånyo frånskilja denna för att få densamma inlöst av statsverket. Att av detta skäl stanna redan vid den tidpunkt då 1885 års förordning trädde i kraft, syntes knappt vara befogat, då bestämmelserna i denna förordning icke kunde förmodas ha givit jordägare anledning till dylika åtgärder. Å andra sidan förefölle det tydligt att rätten till inlösen icke utan våda för missbruk kunde göras beroende av förhållandet vid den tid då inlösen begärdes. Den begränsning som låge närmast till hands vore väl den, att inlösen skulle vara utesluten om förening mellan räntan och jorden inträtt eller fortfarit efter det den ändrade bestämmelsen trätt i kraft. Även ett sådant stadgande skulle

dock kunna föranleda missbruk, i det att under den tid som förflöte mellan det förslaget bleve känt och bestämmelsens ikraftträdande räntor frånskildes i berörda syfte. Gränsen syntes därför böra sättas till en tid som ungefär sammanfölle med den, då förslaget kunde komma att framläggas för riksdagen.

På nu berörda skäl tillkom alltså 1911 års förordning, däri stadgats dels att ränta å skattefrälsehemman vilken genom köp, byte eller gåva kommit från kronan i enskild persons eller verks, menighets eller inrättnings ägo må för statsverkets räkning inlösas utan hinder därav, att räntan vid något tillfälle före den 1 april 1911 varit med jordäganderätten förenad, dels ock att ersättning för dylik ränta må utgå därest densamma icke varder inlöst.

Beträffande räntor som med hänsyn till nämnda tidsbestämmelse äro undantagna från inlösen gäller emellertid — såsom tidigare framhållits — enligt 1912 års lagstiftning att de kunna bringas att upphöra såväl genom avlösning som genom sammanläggning. För att *avlösning* må kunna genomföras förutsättes härvid dock att räntegivaren ej har erinran däremot. Då ersättningssumman i dessa fall skall i sin helhet slutligen gäldas av räntegivaren (19 § andra stycket avlösningslagen), lärer nämligen annuiteten å det av statsverket förskjutna ersättningsbeloppet komma att överstiga vad räntegivaren är skyldig att årligen utgiva såsom frälseränta. Och enligt 10 § första stycket avlösningslagen må under sådana omständigheter avlösning ske endast om räntegivaren det begärt eller eljest lämnar medgivande därtill. Att *sammanläggning* i nu avsedda fall kan komma till stånd endast på ansökning av ränteägaren, har i det föregående framhållits (4 § sammanläggningslagen).

Såsom tidigare omnämnts hade kammarkollegiet i yttrande över den vid 1933 års riksdag väckta motionen i förevarande ämne funnit sig böra tillstyrka åtgärder i motionens syfte. En minoritet inom kollegiet hade däremot bestämt avstyrkt åtgärder i sådan riktning. Då kollegiet numera i sitt utlåtande över det remitterade lagförslaget lämnat förslagets ståndpunkt i denna del utan erinran torde jag i fråga om innehållet i det tidigare yttrandet kunna allenast hänvisa till statsutskottets utlåtande nr 90 år 1933, där nämnda yttrande jämte protokollsutdrag upptagande minoritetens mening intagits såsom bilaga.[1]

I den remitterade promemorian anfördes till motivering av förslagets ståndpunkt bland annat följande. Med bestämmelserna om inlösen hade i främsta rummet åsyftats att möjliggöra ett rättvist genomförande av grundskattepolitiken. Frågan i vad mån inlösen av skattefrälseräntor borde medgivas måste därför antagas ha i första hand varit beroende av, huruvida statsmakterna under olika förhandenvarande omständigheter funnit grundskatternas avskrivande skäligen böra föranleda att motsvarande förmåner bereddes även ägare av skattefrälsehemman. I viss mån bestämmande för inlösensinstitutets räckvidd hade måhända därjämte, i andra hand, varit det allmännas intresse att,

[1] Vad som i förevarande hänseende är av särskilt intresse återfinnes å sid. 18 och 19 samt sid. 21 och 22 i utskottets utlåtande.

redan vid en tidpunkt då avlösning och sammanläggning icke stått till förfogande för sådant ändamål, kunna bringa skattefrälseräntorna till upphörande i största möjliga omfattning. Inlösensförfattningarna torde däremot icke böra anses såsom uttryck för en allmän princip, enligt vilken varje ägare av skattefrälsehemman skulle, om icke uppenbara skäl talade däremot, vara berättigad att på statsverkets bekostnad få sin ränta avlyftad eller utbekomma ersättning för gjorda räntebetalningar. Ingen av de omständigheter, som sålunda syntes ha föranlett staten att åtaga sig inlösen av skattefrälseräntor eller att utgiva ersättning härför, torde emellertid påkalla att de härom givna bestämmelserna gjordes tillämpliga även å skattefrälseräntor, vilka för närvarande vore uteslutna från inlösen på den grund att de vid något tillfälle efter den 31 mars 1911 varit förenade med jorden. Upplöstes i tiden efter den 1 april 1911 en dylik förening, exempelvis genom jordens försäljning mot skyldighet att utgiva ränta, torde den omständigheten att statsverket funnit sig böra under åren 1886—1904 successivt efterskänka de å skattejorden vilande grundskatterna icke rimligen kunna giva upphov till något berättigat anspråk för köparen att på statsverkets bekostnad vinna befrielse från sina i samband med köpet åtagna förpliktelser. Att icke heller det allmännas intresse av frälseränteinstitutets avveckling numera krävde, att räntor av ifrågavarande slag avlyftades genom inlösen, vore uppenbart. För övrigt syntes, redan av den anledningen att bestämmelserna om avlösning och sammanläggning från början gjorts tillämpliga även å de skattefrälseräntor varom här vore fråga, en ändring på denna punkt böra undvikas. En dylik ändring torde sålunda vara ägnad att leda till orättvisa resultat i den mån skattefrälseräntor dessförinnan bringats att upphöra genom avlösning eller sammanläggning. Och såvitt anginge de skattefrälseräntor, vilka — på sätt majoriteten inom kammarkollegiet i sitt yttrande över 1933 års motion hade förutsatt — alltjämt borde vara undantagna från inlösen, kunde även befaras att vederbörande direkt sökte förebygga räntornas upphörande genom avlösning eller sammanläggning i förhoppning att räntorna framdeles komme att förklaras inlösningsbara. Samma skäl, som nu anförts till stöd för en ändring av tidsbestämmelsen i 1911 års förordning, kunde nämligen med lika fog i framtiden åberopas såsom skäl för en ytterligare ändring i samma riktning.

Förslagets ståndpunkt i förevarande fråga har biträtts av samtliga hörda myndigheter. För min del har jag ej heller funnit anledning till erinran mot vad i promemorian i denna del anförts.

I detta sammanhang må nämnas hurusom en länsstyrelse funnit angeläget att om förslaget i förevarande avseende gillades en särskild undersökning verkställdes till utrönande av huruvida icke 19 § andra stycket avlösningslagen borde upphävas. För min del är jag ej beredd att nu taga ståndpunkt till frågan huruvida så lämpligen bör ske. Detta spörsmål berör, såsom jämväl i promemorian uttalats, icke inlösensinstitutet, sådant detta enligt förslaget blivit avgränsat, och torde för övrigt kunna kräva en ganska omfattande utredning. En dylik utredning lärer emellertid icke böra komma till stånd utan att dessförinnan tagits under övervägande även frågan i vad mån särskilda åtgärder

kunna anses behövliga i syfte att påskynda upphörandet av övriga icke inlösningsbara frälseräntor.

Då förslaget i fråga om inlösensinstitutets omfattning avser att intaga samma ståndpunkt som gällande bestämmelser kunde det ligga närmast till hands att i väsentlig överensstämmelse med 1911 års förordning beteckna såsom inlösningsbar varje ränta å skattefrälsehemman, vilken genom köp, byte eller gåva kommit från kronan i annans ägo och vilken icke efter den 31 mars 1911 varit i samma ägares hand förenad med den fastighet, av vilken räntan utgår. Emellertid kan det ifrågasättas om en dylik avfattning tillräckligt tydligt utvisar vad som rätteligen lärer ha avsetts med 1911 års förordning. Denna förordning är visserligen principiellt tillämplig allenast å skattefrälseräntor. Men för att en ränta skall anses inlösningsbar torde enligt förordningen icke krävas bevisning om annat än att fastigheten ursprungligen besvärats av en skattefrälseränta samt att den till inlösen hembjudna frälseräntan icke efter den 31 mars 1911 varit förenad med jordäganderätten.[1] Att den ursprungliga räntan till följd av en i äldre tid inträffad förening kan ha upphört med påföljd att den av fastigheten utgående räntan rätteligen är att anse såsom en frälseskatteränta, skulle sålunda sakna betydelse för frågan om räntans inlösen. Då inlösensförfarandet alltså, om än måhända i undantagsfall, lärer kunna avse även en frälseskatteränta, har åt förevarande paragraf givits en däremot svarande avfattning.

Det må anmärkas att den tolkning som här givits åt 1911 års förordning torde överensstämma med vad kammarkollegiet härutinnan uttalat i sitt yttrande över förberörda, vid 1933 års riksdag väckta motion angående utsträckt tillämpning av inlösensförfarandet. Samma uppfattning har även vid ett tidigare tillfälle kommit till uttryck inom kollegiet. Sedan kammaradvokatfiskalsämbetet hos Kungl. Maj:t anfört besvär[2] över ett av kollegiet avgivet yttrande angående frälseräntas natur, anförde kollegiet i infordrat utlåtande att 1911 års förordning utan tvivel hade avseende å sådan ränta, som — ursprungligen av skattefrälse natur — efter sammanläggning med jorden på grund av enskilt avtal upplåtits och sålunda rättshistoriskt vore att anse såsom en frälseskatteränta samt till sitt innehåll helt och hållet beroende av detta avtal. På särskild anledning uttalade kollegiet vidare den uppfattningen att det icke torde vara med 1911 års förordning avsett och ej heller gärna vid en tillämpning av samma förordning läte sig göra att låta den omständigheten, huruvida den nya räntan vore av huvudsakligen enahanda innehåll som den gamla eller icke, vara avgörande för frågan om inlösen må ske eller icke.

I de avgivna yttrandena har icke framställts någon erinran mot förslagets avfattning i denna del.

---

[1] Jämför uttalanden i proposition nr 161 år 1911 sid. 9 och 10.

[2] Ifrågavarande besvär avvisades av Kungl. Maj:t utan saklig prövning, se Regeringsrättens årbok 1927 not Fi 305.

2 och 3 §§.

Enligt gällande författningar handläggas ärenden angående inlösen av kammarkollegiet under det att avlösningsärenden prövas av Konungens befallningshavande i första instans. Då inlösensförfarandet enligt förevarande lagförslag lämpligen synts böra anordnas efter i stort sett samma principer som gälla för avlösning, har befogenheten att handlägga ärenden om inlösen synts böra tillkomma Konungens befallningshavande. Det må erinras att Konungens befallningshavande genom sin befattning med ärenden angående ersättning för skattefrälseräntor redan nu kan antagas äga närmare kännedom om de räntor som i första hand torde ifrågakomma till inlösen. I yttrandena har förslaget på denna punkt antingen uttryckligen förordats eller lämnats utan erinran.

Det har i förslaget förutsatts att kronan i inlösensärendena bör företrädas av särskilt ombud och att uppdrag härutinnan lämpligen bör givas åt kammaradvokatfiskalsämbetet. Att kronans rätt att påkalla inlösen sålunda lägges i ämbetets hand torde utgöra en garanti för att inlösningen kan genomföras skyndsamt och enhetligt. Det bör ankomma på ämbetet att från Konungens befallningshavande införskaffa erforderliga uppgifter rörande de frälseräntor för vilka ersättning utgår eller Konungens befallningshavande veterligt skulle kunna utgå. Även där ämbetet i annan ordning får kännedom om frälseränta som kan antagas vara av beskaffenhet att böra inlösas skall inlösen påkallas. Härvid avses exempelvis fall, där någon som innehar inteckning i frälseränta fäster ämbetets uppmärksamhet på räntans tillvaro, där liknande anmälan göres av räntegivaren eller ränteägaren samt där avlösning begärts av en ränta som under förfarandets gång visat sig rätteligen vara av beskaffenhet att böra inlösas.

Kammaradvokatfiskalsämbetet har, i samband med tidigare omnämnda erinringar mot förslaget, i fråga om 3 § ytterligare anfört att därest ämbetet skulle åläggas taga den ifrågasatta befattningen med inlösensförfarandet, ämbetet i åtskilliga fall skulle komma att intaga en icke lämplig dubbelställning. Så skulle exempelvis bliva fallet om ämbetet efter av vederbörande gjord framställning påkallat inlösen av viss frälseränta som efter närmare utredning befunnits vara sådan att det kunde anses tveksamt om den vore av beskaffenhet att kunna inlösas. Om då Konungens befallningshavande likväl skulle besluta om räntans inlösen, skulle det kunna tänkas åligga ämbetet att för tillvaratagande av kronans intresse överklaga befallningshavandens beslut ehuru ämbetet tagit initiativ till inlösensförfarandet. Uppenbart vore att ämbetet ofta nog icke skulle vara i tillfälle att före sitt initiativtagande i förevarande avseende taga definitiv ställning till frågan om räntan vore att betrakta såsom inlösningsbar eller icke. Omständigheter utvisande att räntan icke vore inlösningsbar kunde även tänkas framkomma efter meddelandet av Konungens befallningshavandes beslut. Gentemot vad ämbetet sålunda anfört har kammarkollegiet i sitt utlåtande erinrat att den påpekade intressekonflikten tydligen vore mera skenbar än verklig. I dylika

fall — vilka möjligen kunde tänkas inträffa någon enstaka gång — torde ämbetet, som i dessa frågor uppträdde som det allmännas organ och med sin ansökning påkallade dels prövning huruvida en viss ränta vore att anse såsom inlösningsbar, dels ock yrkade att under sistangivna förutsättning räntan skulle inlösas, vara oförhindrat att om fog därtill funnes fullfölja talan mot meddelat inlösensbeslut. I vad kollegiet sålunda uttalat finner jag mig kunna instämma. Försåvitt ämbetet i sitt yttrande avsett att giva uttryck åt den uppfattningen att ämbetet skulle i inlösensärenden komma att företräda enskild person gentemot kronan torde böra framhållas att en sådan uppfattning icke kan anses hållbar. Ämbetet har enligt förslaget att företräda kronan. En annan sak är att kronan, som får anses äga ett väsentligt intresse i att de inlösningsbara frälseräntorna slutligen avvecklas, bör i största möjliga omfattning och under iakttagande att enskild rätt såvitt möjligt ej förnärmas bidraga till genomförandet av denna avveckling.

4 och 5 §§.

Dessa paragrafer motsvara 3 och 4 §§ avlösningslagen. Beträffande 5 § första stycket torde få hänvisas till motiven för motsvarande bestämmelser i avlösningslagen (proposition nr 75 år 1912 sid. 77 och 99). Rörande 5 § andra stycket må erinras att kammarkollegiet enligt gällande bestämmelser har att i ärende angående ersättning för gulden frälseränta avgiva yttrande om räntans egenskap av inlösningsbar frälseränta och dess kronan avhända belopp i penningar och persedlar. Ehuru dylik utredning alltså föreligger beträffande flertalet av de räntor som kunna bliva föremål för inlösen, kan det tänkas att denna utredning med hänsyn till ändrad praxis eller eljest ej bör anses helt tillförlitlig; det synes därför lämpligt att kollegiets yttrande inhämtas i samtliga inlösensärenden.

6 §.

Innehållet i denna paragraf överensstämmer i tillämpliga delar i allt väsentligt med 5 § avlösningslagen. Då inlösensförfarandet synes kunna snabbare slutföras, därest ränteägaren snarast möjligt erhåller uppgift å de förmåner som enligt kammarkollegiets utredning ingå i räntan, har emellertid en föreskrift i sådant syfte införts i paragrafen. Motsvarande uppgift lärer ej behöva delgivas kammaradvokatfiskalsämbetet, då det kan antagas att ämbetet ändock erhåller kännedom om den av kollegiet verkställda utredningen.

Det torde ej få anses erforderligt att ansökning om inlösen delgives räntegivaren. Enligt 7 § i förslaget bör emellertid denne med posten erhålla underrättelse om ansökningen, därest hans postadress är känd.

7 §.

Bortsett från föreskriften angående underrättelse till räntegivare, överensstämmer denna paragraf med 6 § avlösningslagen. Såsom tidigare är antytt in-

fördes genom 1912 års lagstiftning förbud mot intecknande av frälseränta. Samtidigt genomfördes sådan ändring beträffande 11 kap. 2 § jordabalken, att första stycket av paragrafen ej vidare ägde tillämpning där frälseränta såldes. Denna lagstiftning trädde i kraft den 1 januari 1913. Förbudet mot inteckning var dock ej ovillkorligt. I 10 § sammanläggningslagen medgavs sålunda att inteckning finge beviljas, om den var utfäst då lagen trädde i kraft eller, i fråga om inteckning för fordran för vilken räntan vid nämnda tid häftade jämlikt 11 kap. 2 § jordabalken, om inteckningen söktes inom den i samma paragraf angivna tiden. Det sistnämnda innebär att inteckning för ogulden köpeskilling alltjämt kan fastställas i en frälseränta, därest lagfart å räntan ännu ej beviljats.

8 och 9 §§.

Förstnämnda paragraf innehåller regler rörande fastställandet av räntans innehåll och företer härutinnan vissa skiljaktigheter i förhållande till motsvarande stadganden i 7 § avlösningslagen.

Till en början förutsättes, i likhet med vad som gäller enligt avlösningslagen, att där räntans tillvaro överhuvud bestrides, frågan härom ävensom om sådan räntas innehåll skall hänvisas till domstols prövning. Är det åter endast i fråga om räntans innehåll som olika meningar kunna göras gällande, synes vid inlösen kunna tillämpas ett enklare förfarande än vid avlösning. Med hänsyn till svårigheten att kunna avgöra vilka förmåner, som rätteligen ingå i en frälseskatteränta,[1] förutsättes i avlösningslagen principiellt att parterna skola ha enats om räntans innehåll. Kan enighet icke uppnås enligt vissa i lagen angivna alternativ, skall frågan om räntans innehåll hänskjutas till domstols avgörande. I fråga om skattefrälseräntor föreligger i allmänhet större möjlighet att kunna fastställa räntans rätta innehåll. I de allra flesta fall torde räntan sålunda innefatta just de förmåner som angivas i kammarkollegiets utredning. På grund härav torde såsom huvudregel böra stadgas att Konungens befallningshavande skall, i överensstämmelse med kammarkollegiets utredning, fastställa vilka förmåner skola anses ingå i räntan. Framställes påstående att räntan har annat innehåll, bör detta påstående lämnas utan avseende, om Konungens befallningshavande finner detsamma sakna fog. Skulle Konungens befallningshavande åter, med hänsyn till framställd invändning eller på grund av den kännedom Konungens befallningshavande eljest kan ha vunnit om räntan, finna skälig anledning till antagande att denna rätteligen har annat innehåll än nämnda utredning visar, bör räntan bestämmas i annan ordning. I första hand bör sålunda Konungens befallningshavande upprätta förslag angående de förmåner, som vid verkställd undersökning finnas rätteligen böra ingå i räntan. Om parterna biträtt detta förslag eller, oaktat de erhållit del av förslaget, lämnat det utan erinran samt förslaget ej heller bestritts av fordringsägare som avses i 7 §, bör räntan bestämmas i

[1] Se härutinnan propositionen nr 75 år 1912 sid. 44 och 45.

enlighet med förslaget. Vinnes ej enighet i denna ordning torde, om icke kammaradvokatfiskalsämbetet eller ränteägaren det bestritt, de ränteförmåner som utgå för år böra beräknas efter medeltalet av de belopp i penningar eller persedlar, med vilka räntan utgått under de tio åren närmast före lagens ikraftträdande. Först om räntans innehåll ej kan bestämmas enligt sålunda anvisade regler bör saken hänskjutas till domstols prövning.

De nu återgivna bestämmelserna innefatta ett avsteg från de grunder som för närvarande tillämpas i inlösensärenden. I detta hänseende gäller nu att ersättning beräknas efter den faktiskt utgående räntans värde endast under förutsättning, att ersättningen därigenom blir lägre än om densamma — såsom i allmänhet sker — beräknats efter värdet av räntan, sådan den blivit kronan avhänd.

Därest ersättning, såsom förslaget avser, principiellt alltid skall utgå efter värdet å de förmåner som rätteligen finnas ingå i räntan, måste beaktas att rättslig betydelse vid bestämmande av en frälseränta icke alltid kan tillerkännas ett i detta syfte ingånget avtal, även om det ingåtts i laga ordning. Vid tillkomsten av 1912 års lagstiftning erinrade i detta hänseende föredragande departementschefen hurusom exempelvis ett under senare tider träffat avtal, varigenom en frälseräntas belopp förhöjts, icke kunde anses ha laga verkan annat än såsom avtal angående avkomsträtt eller dylik förmån, i följd varav det nytillkomna beloppet icke kunde bliva föremål för avlösning.[1]

Enligt förslaget skall även räntegivare instämmas i händelse hänvisning till domstol sker. En föreskrift enligt vilken den part som icke erhållit hänvisning att stämma ändock skall vara berättigad att vidtaga sådan åtgärd, lärer vara ägnad att påskynda inlösensförfarandet och har av sådan anledning upptagits i förslaget.

De föreslagna reglerna för bestämmande av frälseräntas innehåll ha vunnit allmän anslutning i yttrandena. En länsstyrelse har uttalat att den i egen erfarenhet från handläggningen av ett femtiotal avlösningsärenden funnit stöd för införandet av det i jämförelse med avlösningslagens bestämmelser förenklade förfarande, som enligt förevarande paragraf skall tillämpas i fall då enighet om räntas innehåll ej kan vinnas. En annan länsstyrelse har anfört att det för en kommande tillämpning av reglerna angående frälseräntas värdering kunde varit värdefullt om principen att värdet skall beräknas efter den faktiskt utgående räntan i stället för den kronan en gång avhända räntan på ett klarare sätt kommit till uttryck i författningstexten. Ett förtydligande härutinnan lärer dock knappast vara erforderligt, då de i andra stycket av förevarande paragraf givna reglerna icke torde kunna avse andra fall än sådana, där det skäligen kan antagas att en kronan avhänd skattefrälseränta undergått förändring eller att en ny frälseränta trätt i stället för en fastigheten ursprungligen åvilande skattefrälseränta.

Rörande 9 §, som motsvarar 8 § avlösningslagen, torde icke erfordras någon motivering.

---

[1] Proposition nr 75 år 1912 sid. 46. Se även rättsfall i Nytt juridiskt arkiv 1917 sid. 492.

10 §.

Denna paragraf angiver huru ersättningssumman skall bestämmas sedan räntans innehåll blivit fastslaget. Paragrafen överensstämmer i allo med 9 § avlösningslagen.

Innefattar räntan — såsom torde vara regel i fråga om de inlösningsbara räntorna — endast årligen utgående förmåner, uppskattas räntans årsvärde på sätt i paragrafen angives och ersättning utgår, i likhet med vad som nu gäller vid inlösen och avlösning, med en summa motsvarande tjugufem gånger räntans årsvärde. Därest räntan innefattar förmån som ej utgår med visst belopp för år — vilket undantagsvis lärer kunna inträffa särskilt med hänsyn till att även frälseskatteräntor, i enlighet med vad förut angivits, torde kunna bliva föremål för inlösen — bestämmer Konungens befallningshavande värdet enligt vad som prövas skäligt. I likhet med vad i avlösningslagen är stadgat har föreslagits rätt för Konungens befallningshavande att inhämta yttrande av sakkunniga, om så i något enstaka fall skulle finnas erforderligt.

Mot innehållet i denna paragraf har kammarkollegiet framställt anmärkning såtillvida att kollegiet funnit sig böra, i viss anslutning till stadgandena i 7 § expropriationslagen, föreslå att frälseräntas inlösningsvärde i vad anginge årligen utgående förmåner måtte fastställas medelst en kapitalisering efter 3.5 procent i stället för, såsom förslaget innebär, efter 4 procent. Den av kollegiet sålunda förordade beräkningsgrunden skulle medföra att ersättning komme att utgå med en summa, motsvarande räntans fastställda årsvärde multiplicerat med talet 28.57.

I sitt utlåtande erinrar kollegiet hurusom chefen för finansdepartementet vid framläggande av förslag rörande 1885 års förordning (proposition nr 30 år 1885 sid. 7) framhållit, att man vid inlösensprisets bestämmande måste taga i betraktande att frälseränta vore för den enskilde ränteägaren att anse såsom en av de säkraste inkomstarter som funnes och att detta slags inkomst såsom till huvudsakligaste delen beroende av årlig markegång varit underkastad en under tidernas lopp fortgående stegring. Härutöver borde, enligt vad departementschefen vidare yttrat, hänsyn tagas till den räntefot som vid kapitalplacering mot första klassens säkerheter under senare tider betingats. Departementschefen hade med ledning därav funnit att, såvida man ville bereda framgång åt den då ifrågasatta inlösningen med frivilliga avtal, en räntefot av 4 procent borde läggas till grund för kapitaliseringen av frälseräntornas årsbelopp. — Enligt kollegiets mening måste man nu, då det gäller tvångsinlösen av frälseräntorna, i ännu högre grad än som år 1885 befanns erforderligt taga hänsyn dels till att man fråntager ränteägaren en den säkraste och bästa inkomstkälla dels ock till den räntesats som kan ernås vid placering mot fullgod säkerhet av inlösensbeloppet. Kollegiet framhåller härutinnan att det rådande ränteläget torde göra det omöjligt att nu placera ett kapital mot säkerhet, ungefär likvärdig med frälseränta, till så hög räntefot som 4 procent, varför en tvångsinlösen efter 4 procent redan i och för sig kom-

me att medföra förlust för ränteägaren. Visserligen finner kollegiet det kunna häremot invändas att till grund för inlösensprisets bestämmande skulle läggas medeltalet av de tio sista årens markegångspris och ej allenast senaste årets, i följd varav en kompensation skulle vinnas i det att de föregående årens markegångspriser i regel vore högre än de senare årens. Så torde, enligt vad kollegiet vidare uttalar, även i viss mån kunna sägas vara fallet *för närvarande*, dock icke till den grad att en blivande kapital- och ränteförlust skulle kunna därmed anses helt täckt. Kollegiet åberopar till stöd för det anförda en sammanställning beträffande markegångsprisen för åren 1925—1934 å vissa viktigare frälseräntepersedlar — råg, korn, havre och smör — inom Uppsala, Södermanlands, Jönköpings och Hallands län samt framhåller i anslutning härtill hurusom av sammanställningen framginge att medeltalet av prisen visserligen i allmänhet låge något högre än senaste årets pris — i ett fall, havre i Södermanlands län, låge det dock lägre — men att denna skillnad icke vore så betydande att den kunde anses uppväga den skillnad i avkastningen, som skulle uppstå för ränteägaren därest han skulle nödgas utbyta frälseräntan kapitaliserad efter 4 procent mot annan penningplacering.

Mot vad kollegiet sålunda anfört må till en början erinras att de olägenheter, som ansetts bliva en följd av lagförslagets bestämmelse i denna del, i lika hög grad göra sig gällande vid tillämpning av motsvarande bestämmelse i avlösningslagen. Även sistnämnda lag innefattar nämligen såtillvida ett avsteg från expropriationslagstiftningens grundsatser, att en frälseränteägare kan tvingas avstå sin ränta mot en ersättning som under tider med låg penningränta icke kan beräknas lämna en avkastning, likvärdig med den förut utgående frälseräntan.

Även bortsett från nyssnämnda förhållande anser jag emellertid icke tillräckliga skäl föreligga för att frånträda förslagets ståndpunkt. Fastmera torde kunna göras gällande att den av kollegiet föreslagna regeln skulle leda till otillfredsställande resultat. Såsom redan nämnts ansluter sig lagförslaget i denna del helt till motsvarande bestämmelser i 1885 års förordning och i avlösningslagen. Alla de ränteägare som hittills fått sina räntor inlösta eller avlösta ha alltså måst åtnöjas med en ersättning motsvarande 25 gånger räntornas beräknade årsvärden. I betraktande härav måste det te sig såsom föga tillfredsställande, därest en avsevärt förmånligare ställning skulle beredas de ränteägare som alltintill den föreslagna lagstiftningens ikraftträdande uraktlåtit att hembjuda sina räntor till inlösen. En ändring i den riktning kollegiet förordat skulle emellertid härutöver medföra att innehavare av inlösningsbara frälseräntor försattes i en särskilt gynnad ställning även i förhållande till de frälseränteägare som framdeles få sina räntor avlösta. En utjämning härutinnan skulle visserligen kunna åstadkommas därest samtidigt genomfördes en motsvarande ändring i avlösningslagen. Mot en dylik ändring torde dock kunna resas betänkligheter även av den anledning att statsverkets kostnader för avlösning därigenom komme att ökas i icke oväsentlig omfattning. Dessa kostnader torde icke komma att

stanna vid en fjärdedel av ersättningsbeloppen, beräknade efter den av kollegiet föreslagna räntefoten. Därest man alltjämt önskade bibehålla den hittills gällande grundsatsen att statsbidrag vid avlösning skall utgå med en så stor andel av lösesumman att annuiteten å den av staten för räntegivarens räkning förskjutna delen av nämnda summa såsom regel skall något understiga vad räntegivaren förut haft att årligen erlägga såsom frälseränta, skulle sålunda erfordras att staten bidroge med större andel av lösesumman än en fjärdedel. På nu angivna skäl finner jag förslagets ståndpunkt i denna del böra bibehållas.

11—14 §§.

I fråga om dessa paragrafer må endast nämnas, att 11 § har sin motsvarighet i 10 § andra stycket avlösningslagen, att 12 och 13 §§ svara mot 11 § respektive 12 § första och tredje styckena nämnda lag samt att 14 § innehåller föreskrifter som återfinnas i 14 § första stycket avlösningslagen.

15 §.

Paragrafen innehåller enahanda bestämmelser som 15 § avlösningslagen. Härutöver har emellertid ansetts lämpligt att, i likhet med vad som gäller exempelvis enligt 58 § andra stycket expropriationslagen, föreskriva skyldighet för Konungens befallningshavande att, där räntan gemensamt med annan fast egendom häftar för inteckning och likvid utfallit å intecknings huvudstol, göra anmälan hos inskrivningsdomaren och tillika insända fördelningslängden. Av 36 § 2 mom. inteckningsförordningen framgår att anteckning därefter skall göras i inteckningsprotokollet.

16 och 17 §§.

Paragraferna ha samma innehåll som 17 § respektive 18 § avlösningslagen.

Förslaget till lag om upphörande av vissa frälseräntor.

Räntor som inlösas enligt den föreslagna inlösenslagen, skola enligt stadgande i 12 § av nämnda lagförslag upphöra att utgå å tid som tillkännagives i det slutliga utslaget. Denna tid kan alltså infalla såväl den 1 januari 1940 som ock före eller efter nämnda dag. Någon motsvarande föreskrift finnes icke upptagen i gällande inlösensförfattningar. Då en ränta som inlösts enligt hittills meddelade bestämmelser emellertid skall anses såsom annan grundskatt till staten och grundskatterna från och med år 1904 äro helt avskrivna, lärer kunna sägas, att hittills inlösta räntor upphört och att räntor, som framdeles inlösas enligt nu gällande bestämmelser, upphöra då kronan genom inlösensförfarandet kan anses slutgiltigt ha förvärvat räntan.[1] Nu förevarande

[1] Se härutinnan *Holmbäck:* Begränsade sakrätter till fast egendom, sid. 39 not 5.

lagförslag har alltså icke avseende å räntor som blivit eller bliva föremål för inlösen. Däremot utsäger förslaget när de räntor skola upphöra vilka i och för sig äro av beskaffenhet att kunna inlösas men vilkas inlösen — enligt nu gällande inlösensbestämmelser eller den föreslagna inlösenslagen — icke påkallats före den 1 januari 1940.

Kravet på att inlösen skall ha påkallats lärer icke kunna anses uppfyllt därest en frälseränta före den 1 januari 1940 väl anmälts till inlösen — genom hembud enligt gällande bestämmelser eller ansökning enligt den föreslagna inlösenslagen — men denna anmälan sedermera återkallas med påföljd att inlösen icke kommer till stånd. Det torde därför icke vara erforderligt att, på sätt kammarkollegiet ifrågasatt, meddela särskilda föreskrifter till förebyggande av att frälseräntor i dylika fall komme att kvarstå även efter ingången av år 1940.

Mera tvivelaktigt torde vara om på samma sätt kan bedömas jämväl det fall att en ränteägare enligt nu gällande bestämmelser hembjudit sin ränta till inlösen men därefter, utan att uttryckligen återkalla sitt anbud, underlåter att vidtaga på honom enligt sagda bestämmelser ankommande åtgärder till fullföljande av inlösningen. Kammarkollegiet, som i sitt utlåtande erinrat om förekomsten även av dylika fall, framhåller härutinnan, att enligt gällande lagstiftning icke förelåge något tvång för sökanden att fullfölja en gjord ansökan om inlösen av skattefrälseränta. Kollegiet fastställde visserligen lösesumman och hade därmed förklarat *att* inlösen finge ske, därest sökanden fullföljde ärendet och, mot överlämnande till länsstyrelsen av åtkomsthandlingar och salubrev, lyfte lösesumman, men någon förpliktelse i sådant hänseende för sökanden funnes icke. Under tiden efter det sökanden ingivit sin ansökan om inlösen hade han måhända funnit att en föryttring till kronan av räntan vore för honom mindre fördelaktig än att i sin ägo bibehålla räntan. Till förhindrande av att frälseränta, som sålunda hembjudits kronan skulle, på den grund att inlösensförfarandet icke slutförts utan avstannat, komma att fortbestå, finner kollegiet den nu förevarande lagen böra kompletteras med ett stadgande av innehåll att frälseränta som på grund av nu gällande lagstiftning blivit till kronan av ägaren hembjuden skall, där ägaren icke före den 1 januari 1940 slutligen fullföljt ansökningen och under förutsättning jämväl att räntan ej gjorts till föremål för framställning om inlösen enligt den nya inlösenslagen, upphöra att utgå från och med ingången av kalenderåret 1940. — Även såvitt angår nu berörda fall har emellertid ett tillägg till lagförslaget synts mig obehövligt. En ränteägare som före utgången av år 1935 hembjudit sin ränta till inlösen, men därefter intill den 1 januari 1940 uraktlåter att vidtaga på honom ankommande åtgärder till fullföljande av ansökningen, synes mig därigenom så tydligt ha givit till känna sin avsikt att ej stå fast vid det gjorda anbudet, att inlösen av räntan icke kan anses ha påkallats.»

Föredraganden hemställer härefter att lagrådets utlåtande över ifrågavarande lagförslag, av den lydelse *bilaga A*[1] till detta protokoll utvisar, måtte

[1] Denna bilaga, vilken är lika lydande med de vid propositionen fogade lagförslagen, har här uteslutits.

för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas genom utdrag av protokollet.

Denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan bifaller Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten.

Ur protokollet:

Anders Lundstedt.

Bilaga B.

Förslag
till
Lag
om inlösen av vissa frälseräntor.

Härigenom förordnas som följer:

1 §.

Frälseränta, som tillkommit sålunda att kronan genom köp, byte eller gåva till annan överlåtit ränta å skattehemman eller som, i fall där sådan kronan avhänd ränta kan antagas hava upphört, eljest utgår av fastigheten, skall, därest räntan icke efter den 31 mars 1911 varit förenad med fastigheten i samma ägares hand, mot ersättning i penningar inlösas för statsverkets räkning, om sådant före den 1 januari 1940 påkallas av kronan eller ägare av räntan.

2 §.

Ärende angående inlösen av frälseränta upptages av Konungens befallningshavande i det län, där den fastighet, av vilken räntan utgår, är belägen.

3 §.

I fråga om inlösen av frälseränta företrädes kronan av kammaradvokatfiskalsämbetet. Ämbetet åligger att påkalla inlösen av frälseränta dels i de fall, där ersättning för gulden frälseränta i enlighet med därom givna författningar utbetalas av statsmedel, dels ock där ämbetet eljest vinner kännedom om ränta, som kan antagas vara av beskaffenhet att böra inlösas enligt denna lag.

4 §.

Har inlösen av frälseränta påkallats av kammaradvokatfiskalsämbetet, införskaffe Konungens befallningshavande uppgift å räntans och fastighetens ägare ävensom gravationsbevis angående räntan.

Gör ägare av frälseränta ansökning om räntans inlösen, foge vid ansökningen bevis, att han är ägare av räntan, så ock uppgift å fastighetens ägare samt för sökanden tillgängliga upplysningar om räntans tillkomst och de i räntan ingående förmånerna.

Konungens befallningshavande åligger att i fall, som i andra stycket avses, införskaffa gravationsbevis angående räntan.

5 §.

Då ansökning om inlösen av frälseränta inkommit, göre Konungens befallningshavande anmälan därom hos inskrivningsdomaren i orten; och varde å nästa inskrivningsdag anteckning om förhållandet införd i lagfarts- och inteckningsprotokollen.

Konungens befallningshavande inhämte ock från kammarkollegiet de upplysningar, som äro för kollegiet tillgängliga och äga betydelse för prövning av ansökningen.

6 §.

Finner Konungens befallningshavande frälseräntan vara av beskaffenhet att kunna inlösas, give ägare av räntan eller kammaradvokatfiskalsämbetet, den där icke är sökande, tillfälle att yttra sig över ansökningen; meddele ock i varje fall ägare av räntan uppgift å de förmåner, vilka enligt kammarkollegiets utredning må anses ingå i räntan. Har räntan blivit av en till annan överlåten, må ansökningen ävensom uppgift angående räntans innehåll, innan nye ägaren sökt lagfart, med laga verkan delgivas förre ägaren.

Är ägare av räntan å okänd ort eller så fjärran, att han ej kan bevaka sin rätt, förordne, på anmälan av Konungens befallningshavande, rätten i den ort, där fastigheten är belägen, god man enligt vad om god man för bortovarande är i lag stadgat.

7 §.

Besväras räntan av sökt eller beviljad inteckning eller kan räntan jämlikt 11 kap. 2 § jordabalken häfta för ogulden köpeskilling, skall underrättelse om ansökningen genom Konungens befallningshavandes försorg med posten sändas till kända innehavare av sådana fordringar och, om innehavare av dylik fordran är okänd, införas i allmänna tidningarna och tidning inom orten. Underrättelse om ansökningen varde ock med posten tillsänd ägare av fastigheten, om hans postadress är känd.

8 §.

Råder ej tvist, huruvida skyldighet att utgiva frälseränta föreligger, bestämme Konungens befallningshavande, där ej nedan i denna paragraf annat sägs, i överensstämmelse med den av kammarkollegiet lämnade utredningen, vilka förmåner skola anses ingå i räntan.

Finner Konungens befallningshavande skälig anledning till antagande, att räntan har annat innehåll än kammarkollegiets utredning visar, åligger Konungens befallningshavande att upprätta förslag angående de förmåner, som finnas rätteligen böra ingå i räntan; och må räntan bestämmas i enlighet med det sålunda upprättade förslaget, därest parterna biträtt detsamma eller, oaktat de erhållit del av förslaget, lämnat det utan erinran samt förslaget ej heller bestritts av fordringsägare, som i 7 § avses. Vinnes i ty fall ej, enligt vad nu är sagt, enighet om räntans innehåll, skola, om icke någon av parterna det bestritt, de ränteförmåner, som utgå för år, beräknas efter medeltalet av de belopp i penningar eller persedlar, med vilka räntan utgått under de tio åren närmast före det denna lag trätt i kraft.

Har tvist yppats, huruvida skyldighet att utgiva frälseränta föreligger, eller kan i fall, som i andra stycket avses, räntan ej bestämmas i enlighet med vad i samma stycke sägs, hänvise Konungens befallningshavande sökanden att efter stämning å motparten ävensom fastighetens ägare och kända fordringsägare, som i 7 § avses, vid domstol föra talan till styrkande av räntans tillvaro eller de i räntan ingående förmånerna. Vill motparten själv stämma, stånde det honom fritt.

9 §.

Anställes talan vid domstol, hålle Konungens befallningshavande den av kammarkollegiet lämnade utredningen och övriga handlingar i ärendet domstolen till handa.

10 §.

Ersättningen för ränteförmån, som utgöres med visst belopp för år, skall uppgå till tjugufem gånger nämnda belopp. Utgår årlig förmån i annat än penningar, och är ej särskild grund för beräkning av dess värde i penningar med laga verkan bestämd, varde värdet för år beräknat efter medeltalet av den årliga markegången för de sist förflutna tio åren med tillägg av forsellönsersättning, där sådan skall utgå. Kan sådan beräkning ej göras efter länets markegångstaxa, bestämme Konungens befallningshavande efter vad skäligt prövas förmånens värde för år.

Innefattar frälseräntan förmån, som ej utgår med visst belopp för år, bestämme Konungens befallningshavande ersättningen för sådan förmån enligt vad skäligt prövas.

Skall enligt vad ovan är sagt förmåns värde för år eller ersättningen för förmån bestämmas efter vad skäligt prövas, äge Konungens befallningshavande inhämta yttrande av sakkunniga, om sådant finnes erforderligt.

11 §.

Har ansökning om inlösen avslagits, skall, när beslutet vunnit laga kraft, Konungens befallningshavande eller, där beslutet meddelats av högre myndighet, vederbörande föredragande göra anmälan om beslutet hos inskrivningsdomaren; och varde anteckning därom gjord såsom i 5 § sägs.

12 §.

Möter ej hinder mot bifall till ansökningen, skall Konungens befallningshavande genom utslag fastställa ersättningen och föreskriva, från och med vilket kalenderår frälseräntan skall upphöra att utgå; skolande, där ej förhållandena till annat föranleda, tiden för räntans upphörande bestämmas till ingången av kalenderåret närmast efter det utslaget vunnit laga kraft.

13 §.

Besvär över Konungens befallningshavandes beslut i fråga, som ovan sägs, må anföras hos kammarkollegiet före klockan tolv å sextionde dagen från det beslutet gavs; och må över kammarkollegiets beslut besvär anföras hos Konungen före klockan tolv å sextionde dagen från det kollegiets beslut gavs.

Underrättelse om att Konungens befallningshavande eller kammarkollegiet meddelat utslag angående inlösen av frälseränta och om tiden då det skett skall genom myndighetens försorg ofördröjligen införas i allmänna tidningarna och tidning inom orten samt med posten sändas till parterna ävensom fastighetens ägare, om hans postadress är känd, och kända innehavare av fordringar, som i 7 § avses.

14 §.

Sedan utslag, som i 12 § omförmäles, vunnit laga kraft, låte Konungens befallningshavande införa meddelande om utslaget i länskungörelserna; insände ock till inskrivningsdomaren i orten anmälan om frälseräntans upphörande; och varde å nästa inskrivningsdag anteckning om räntans upphörande gjord i lagfarts- och inteckningsprotokollen.

15 §.

Konungens befallningshavande utbetale vid början av det kalenderår, från och med vilket frälseräntan enligt laga kraftägande utslag upphör att utgå, ersättningen till frälseräntans ägare. Besväras räntan av sökt eller beviljad

inteckning eller kan den jämlikt 11 kap. 2 § jordabalken häfta för ogulden köpeskilling, skall dock vad om fördelning av köpeskilling för utmätningsvis såld fast egendom är stadgat äga motsvarande tillämpning, med iakttagande att fördelningen verkställes av Konungens befallningshavande, ändå att den fastighet, av vilken räntan utgått, hör till stad. Kallelse till sammanträde för ersättningens fördelning skall genom Konungens befallningshavandes försorg med posten sändas till kända innehavare av fordringar, för vilka räntan svarar, samt, om innehavare av dylik fordran är okänd, införas i allmänna tidningarna och tidning inom orten minst fjorton dagar före sammanträdet.

Innehades frälseräntan såsom fideikommiss, hålle Konungens befallningshavande den ägaren tillkommande ersättningen inne, till dess Konungen förordnat, huru med medlen skall förfaras.

Uppstår tvist om rätten till ersättningen, eller möter eljest hinder för utbetalande av denna, låte Konungens befallningshavande, om så begäres, insätta medlen i bankinrättning för att innestå mot ränta; och komme räntan den till godo, som finnes vara berättigad till ersättningen.

Utfaller, då räntan gemensamt med annan fast egendom häftar för inteckning, vid fördelning av ersättningen likvid å intecknings huvudstol, åligger Konungens befallningshavande att därom, sedan fördelningen blivit godkänd eller vunnit laga kraft, ofördröjligen göra anmälan hos inskrivningsdomaren i orten och tillika insända fördelningslängden.

16 §.

Ersättning till sakkunniga, som i 10 § omförmälas, samt kostnaden för kungörelser, delgivningar och dylika åtgärder, som enligt denna lag ske genom myndighets försorg, skola gäldas av allmänna medel.

17 §.

Där enligt denna lag anteckning skall göras i lagfarts- eller inteckningsprotokollet, varde anteckningen jämväl införd i vederbörlig fastighetsbok.

Denna lag skall träda i kraft den 1 januari 1936.

Förslag
till
Lag
om upphörande av vissa frälseräntor.

Härigenom förordnas som följer:

Frälseränta, av beskaffenhet att, efter vad särskilt blivit stadgat, kunna inlösas för statsverkets räkning, skall, därest sådan inlösen icke vederbörligen påkallats före den 1 januari 1940, upphöra att utgå från och med ingången av kalenderåret 1940.

Denna lag skall träda i kraft den 1 januari 1936.

Utdrag av protokollet, hållet i Kungl. Maj:ts lagråd den 19 februari 1935.

Närvarande:

justitierådet MOLIN,
regeringsrådet KELLBERG,
justitieråden GEIJER,
BAGGE.

Enligt lagrådet tillhandakommet utdrag av protokoll över justitiedepartementsärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet den 8 februari 1935, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets utlåtande skulle för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas över upprättade förslag till *lag om inlösen av vissa frälseräntor* samt *lag om upphörande av vissa frälseräntor.*

Förslagen, som finnas bilagda detta protokoll, föredrogos inför lagrådet av hovrättsassessorn Erik Söderlund.

Lagrådet lämnade förslagen utan erinran.

Ur protokollet:

Ragnar Kihlgren.

Utdrag av protokollet över justitiedepartementsärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet å Stockholms slott den 26 februari 1935.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena SANDLER, statsråden UNDÉN, SCHLYTER, WIGFORSS, MÖLLER, LEVINSON, VENNERSTRÖM, LEO, ENGBERG, EKMAN, SKÖLD.

Efter gemensam beredning med chefen för finansdepartementet anmäler chefen för justitiedepartementet, statsrådet Schlyter, lagrådets den 19 februari 1935 avgivna utlåtande över de den 8 februari 1935 till lagrådet remitterade förslagen till *lag om inlösen av vissa frälseräntor* samt *lag om upphörande av vissa frälseräntor;* därvid föredraganden hemställer att förslagen, som av lagrådet lämnats utan erinran, måtte jämlikt § 87 regeringsformen genom proposition föreläggas riksdagen till antagande.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan förordnar Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten, att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Anders Lundstedt.